

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, Z. Ú., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**POPULISMUS A POPULISTICKÉ STRANY
V ČESKÉ REPUBLICĚ**

Autor práce: Michaela Veselá
Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě
Forma studia: Kombinovaná
Vedoucí práce: doc. Ing. Dr. Štefan Danics, Ph.D.
Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2020

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ, z. ú.
Žižkova tř. 6, 370 01 České Budějovice

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Michaela Veselá

Studijní program: Bezpečnostně právní činnost

Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě

Forma studia: Kombinovaná

Místo studia: Příbram

Název bakalářské práce: Populismus a populistické strany v České republice

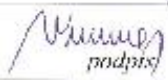

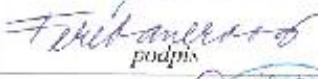

Název bakalářské práce v anglickém jazyce: Populism and Populist Parties in the Czech Republic

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

Vedoucí bakalářské práce (jméno a příjmení, titul): doc. Ing. Dr. Štefan Danies, Ph.D.

Datum zadání bakalářské práce (měsíc, rok): duben 2019

Cíl bakalářské práce: Přiblížit různá pojetí populismu. Aplikovat typologii populistických stran v rámci politické scény České republiky. Nastínit, zda populistické strany představují výzvu či hrozbu pro liberální demokracii.

Student: Michaela Veselá	6.4.2019 datum	 podpis
Vedoucí práce: doc. Ing. Dr. Štefan Danies, Ph.D.	6.4.2019 datum	 podpis
Schválí zadání bakalářské práce:		
Vedoucí katedry: doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.	15.4.19 datum	 podpis
Prorektorka pro studium a vnitřní záležitosti: RNDr. Růžena Ferebaucrová	18.4.19 datum	 podpis
Pověřený rektor: doc. Ing. Jiří Dašek, Ph.D.	22.4.2019 datum	 podpis

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval(a) samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce v elektronické podobě ve veřejně přístupné části infodisku VŠERS, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky vedoucí(ho) a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce systémem na odhalování plagiátů.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. Ing. Dr. Štefanovi Danicsovi, Ph.D. především za doporučení patřičné literatury, cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

VESELÁ, M. *Populismus s populistické strany v České republice : bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2020. 55 s. Vedoucí bakalářské práce : doc. Ing. Dr. Štefan Danics, Ph.D.

Klíčová slova: populismus, populistické strany, lid a elita, hnutí, ANO 2011, SPD, Andrej Babiš, Tomio Okamura, politika, demokracie, Česká republika.

Bakalářská práce se bude zabývat populismem a populistickými stranami v České republice. Práce bude členěna na dvě části, a to teoretickou část a praktickou. V teoretické části bude vymezen pojem populismus, pojetí populismu jako komunikační strategie, zřetěněná ideologie a v poslední řadě jádro populistických stran.

V praktické části aplikují typologii populistických stran v rámci české politické scény. Za účelem analýzy identitárně a parciálně populistické strany budou zkoumána dvě hnutí. ANO, bude líp – dále ANO 2011 a Svoboda s přímá demokracie – dále SPD. Dále budou v této části zkoumány aktuální projevy populismu v souvislosti s epidemií COVID-19. V neposlední řadě bude položena otázka, zda populismus představuje výzvu či hrozbu pro liberální demokracii? A autorka v práci nastíní svoji odpověď.

ABSTRACT

VESELÁ, M. *Populism and Populist Parties in the Czech republic : bachelor Thesis*. České Budějovice : The College of European and Regional Studies, 2020. 55 p.
Supervisor : doc. Ing. Dr. Štefan Danics, Ph.D.

Key words: populism, populist parties, people and elite, movement, ANO 2011, SPD, Andrej Babiš, Tomio Okamura, policy, democracy, Czech Republic

populismus, populistické strany, lid a elita, hnutí, ANO 2011, SPD, Andrej Babiš, Tomio Okamura, politika, demokracie, Česká republika

The bachelor thesis will deal with populism and populist parties in the Czech Republic. The work will be divided into two parts, theoretical and practical. The theoretical parts will define the concept of populism, the concept of populism as a communication strategy, diluted ideology and finally the core of populist parties.

In the practical part I apply the typology of populist parties within the Czech political scene. In order to analyze the identity and partial populist parties, two movements will be examined. ANO 2011 and Freedom and direct democracy – hereinafter SPD. Furthermore, in this part, the manifestations of populism on the current situation in connection with the COVID – 19 epidemic will be examined. Last but not least, the question will be asked whether populism poses a challenge or a threat to liberal democracy. The author outlines her own answer in her work.

Obsah

Úvod.....	9
1 Cíl a metodika bakalářské práce	11
2 Pojetí populismu	12
2.1 IDENTITÁRNĚ A PARCIÁLNĚ POPULISTICKÉ STRANY.....	14
2.2 FAKE NEWS	14
2.3 Populismus v krizových obdobích	15
2.3.1 KRIZE V ŘECKU	16
2.3.2 KRIZE V SOUSEDNÍM POLSKU	16
2.4 POPULISMUS JAKO KOMUNIKAČNÍ STRATEGIE	17
2.5 POPULISMUS JAKO ZŘEDĚNÁ IDEOLOGIE.....	18
2.6 JÁDRO POPULISTICKÝCH STRAN.....	18
3 ANALÝZA VYBRANÝCH POPULISTICKÝCH STRAN.....	20
3.1 SPD.....	20
3.2 ANO 2011	20
3.2.1 CÍL ANDREJE BABIŠE	21
3.3 KDYŽ NASTANE KRIZE?.....	21
3.4 HLAVNÍ PROJEKTY Hnutí ANO 2011.....	23
3.4.1 SPOLUPRÁCE SE ZAHRANIČÍM	23
3.4.2 „VLÁDNÍ“ ANO 2011	24
3.4.3 VLÁDA A ZAHRANIČNÍ POLITIKA	27
4 Aktuální projevy populismu v ČR v souvislosti s epidemií COVID-19.....	28
5 Populismus, výzva či hrozba liberální demokracie.....	31
5.1 NÁVRAT LIBERÁLNÍ DEMOKRACIE.....	31
5.2 LIBERÁLNÍ DEMOKRACIE V ZAHRANIČÍ	31
5.3 KONCEPTY LIBERÁLNÍ DEMOKRACIE	39
5.3.1 PRVNÍ KONCEPT	39
5.3.2 DRUHÝ KONCEPT	39

5.3.3	TŘETÍ KONCEPT	40
5.3.4	ČTVRTÝ KONCEPT	40
5.4	VLIV POPULISMU NA LIBERÁLNÍ DEMOKRACII	41
	Závěr	49
	Seznam použitých zdrojů	51
	Seznam zkratek	55

Úvod

Problematika populismu a populistických stran je hojně debatovaným tématem v současné době, protože výrazně ovlivňuje politickou scénu nejen v České republice, ale i v okolních zemích. Takové strany mají mnohdy za cíl chopit se moci atd.. Úkolem této práce bude vymezení různého pojetí populismu. Populismus jako komunikační strategie, populismus jako zředěná ideologie a v neposlední řadě jádro populistických stran.

Populismus můžeme označit za sporný koncept, pro který existuje několik definic. Termín populismus nemusí být vždy spojován s politikou, ale objevuje se i v nepolitické veřejné činnosti, kultuře, či ve vědě. I když je termín populismus zhusta užívaný nejen v odborných, ale i v laických debatách, měla by většina diskutujících při definici podle všeho problémy s jeho vymezením, protože valná část aktérů veřejné debaty neví, co si pod pojmem populismus představit. Veřejnost má k populismu nejčastěji negativní vnímání, které ovlivňuje několik faktorů, jako jsou například média, planě vyřčené sliby, demagogické zprávy apod., na které je zapotřebí brát zřetel s nadhledem.

Dále v práci přiblížím třídění populistických stran na identitárně a parciálně populistické strany. Za tímto účelem jsem si ke zkoumání vybrala identitárně populistickou stranu ANO 2011, kde populismus představuje hlavní program strany a stranu SPD, kde je v první řadě ideologie strany a populismus představuje pouze jakýsi doplněk.

Populistické strany výrazným způsobem ovlivňují současné politické dění a proto je toto téma vhodné ke zkoumání v rámci akademických prací. Populistické politické strany, dosahují velmi dobrých výsledků, na základě kterých jsou už dostatečně silné na to, aby začali vytvářet vlády v různých státech, a tím prosazují svůj program. Tyto strany dosáhly velkých volebních úspěchů po finanční a hospodářské krizi z let 2008-2009 a po migrační krizi roku 2015.

Mezi odborníky panují neshody, které strany můžeme označit jako populistické a které ne. Za populistické subjekty jsou podle českých odborníků označováni ti, co nemají jasný ideologický program a svůj volební úspěch vystavují výhradně na obhajobu zájmů obyčejných lidí a kritice stávajících elit a to zejména v postkomunistických zemích.¹

¹ DANICS, Š., *Nástup populistických a protestních stran v České republice*. Bezpečnostné fórum 2018: Zborník vedeckých prác. Banská Bystrica: Interpolis, 2018, s. 86-87.

V této práci se pokusím identifikovat populistické strany, kde musí být zřejmá blízkost k obyčejným lidem, občanům a v první řadě by měl být patrný odstup od politické elity. V případě, kdy se strana odvolává na lid, musíme brát v potaz, že lid a elita jsou dvě samostatné složky.

Vzhledem k současné situaci si přiblížíme aktuální projevy populismu v České republice v souvislosti s epidemií COVID-19, kdy vláda převzala vedení v tomto boji s epidemií. Je dosti pravděpodobné, že premiér Andrej Babiš se bude v této době krize snažit o rozšíření svých pravomocí. Přiblížíme si i boj s celosvětovou pandemií jiných států.

V poslední části této práce si položíím otázku, zda populismus představuje výzvu či hrozbu liberální demokracie? Liberální demokracie čelí mnoha vnitřním i vnějším výzvám, a to v globálním měřítku. Vnější výzvy jsou založeny spíše na Božím slově než na vůli lidu, kdy naopak vnitřní výzvy jsou od populistů, kde rozporují mezi liberalismem a demokracií.

1 Cíl a metodika bakalářské práce

Cílem této práce bude s využitím odborné literatury analyzovat různá pojetí populismu a přiblížit jeho definici.

Na základě těchto poznatků, autorka provede analýzu vybraných populistických stran. Půjde o stranu či hnutí, které má populistický program, což se týká ANO 2011 a parciální stranu, která má víceméně program krajně pravicový a užívá populistický styl ve své politice, tj. SPD.

Ve třetí části práce bude autorka věnovat pozornost populistické v ČR na pandemii – COVID-19.

V neposlední řadě práce nastíní možné nástroje liberální demokracie k eliminaci populistických stran. V tomto ohledu autorka objasní, zda populismus představuje pro liberální demokracii bezpečnostní hrozbu nebo politickou výzvu.

2 Pojetí populismu

S populismem se zhusta setkáváme v politologických člancích a diskuzích, protože je to odezva na úspěšnost populistů v jednotlivých zemích unie, ale i v rámci Evropské unie a Evropského parlamentu. Dnes můžeme populismus definovat spíše jako úzce zaměřenou ideologii nežli jako diskurs či politický styl. Tato úzce neboli zúžená ideologie představuje uvažování o společnosti jako finálně rozdělené entitě do dvou skupin a to homogenních a antagonistických, kdy na jedné straně stojí zkorumpovaná elita zdravý nezkažený lid. Zdraví lid by se měl více začlenit do politického rozhodování, aby politika vyjadřovala skutečné zájmy lidu oproti zkorumpované elitě, která ztratila politickou vizi k vedení země.²

Populistické strany i populisty jako jednotlivce využívají různé strategie k získání vlivu a moci. Svým cíleným jednáním se snaží získat vyšší volební zisk, případně i funkce vykonávané ve veřejném zájmu, pro řízení a správu společnosti reálnou politickou mocí či mediální popularitou a snaží se rétoricky přizpůsobit veřejnosti, zejména pak voličům či určitým skupinám v rámci společnosti.

Stále častěji se setkáváme s příležitostmi, kdy můžeme vidět politické aktéry skrývající se pod skutečný lid hovořit nejčastěji v protestu proti našim mocným elitám. Populismus se objevuje výhradně v zastupitelských systémech kdy „*tvoří trvalý stín zastupitelské demokracie*“.³ Populismus nepředstavuje prvky moderní demokratické politiky ani není tvořen jevy, kdy se občané vymykají zdravému rozumu. Snaží se poukázat na to, že může být prospěšný při vysvětlení skutečnosti, proč se populaci nedostává zastoupení týkající se jejich identity a zájmů, tudíž ho nelze označit za nápravu liberální demokracie přibližující politiku lidu. Toto populistické tvrzení neobhájuje to, že jejich výluční stoupenci jsou představiteli skutečného lidu, kdy jsou jeho legitimními zastupiteli. Zástupci liberální demokracie by měl populismus přinutit k vážnému přemýšlení o tom, k čemu by se dnešní selhání v zastupování mělo vztahovat.⁴

Havlík a Pinková hovoří o populismu jako o fenoménu, kdy reakcí odborné veřejnosti byl upozorován nárůst počtu statí zaměřených nejen na stranický populismus,

² DANICS, Š., *Nástup populistických a protestních stran v České republice*. Bezpečnostné fórum 2018: Zborník vedeckých prác. Banská Bystrica: Interpolis, 2018, s. 84-85.

³ MÜLLER, J. -W. *Co je to populismus?*. Praha: Dybbuk, 2017, s. 99- 103.

⁴ MÜLLER, J. -W. *Co je to populismus?*. Praha: Dybbuk, 2017, s. 9 – 20.

ale zejména na stále se rozvíjející výzkum. Zvláštní pozornost mají politické strany, které bývají označovány jako nacionalistické populistické strany či radikálně pravicové populistické strany, mezi které se málokdy řadí (ex)komunistické politické strany. Vyjma odborných debat je populismus velmi často zaměňován s demagogií. Jde o dva naprosto rozdílné jevy, kdy populismus může a nemusí být doplňován demagogií a naopak demagogie může, ale nemusí být doplňována populistickými argumenty. Právě tato záměna se velmi podílí na přikládání negativních konotací k populismu popřípadě je vnímán přímo jako negativní jev.⁵

Populismus můžeme označit za politickou doktrínu popisující jednání, kde jsou proti sobě staveny „lid“ a „elita“. O vymezení populismu se vede debata, kde existují 3 pohledy:

- *Komunikační strategie*
- „zúžená“ či „zředěná ideologie“
- *jádro populistických stran*

Populismus jako komunikační strategii k získávání podpory „lidu“ zpravidla využívá politická opozice, ale mohou se k ní uchýlit i vládní strany, aby si udržely moc. V pojetí tzv. zředěné ideologie představuje populismus nikoliv klasickou ideologii nabízející komplexní světový názor, ale ideologii zaměřenou pouze na aspekty související s politickou mocí. A konečně populismus ve smyslu populistického jádra, které vymezil Panizza s tím, že vykazuje následující charakteristiky:

- populisté staví „lid“ a „elity“ jako stejnorodé politické entity
- Zdůrazňují konflikt mezi zdravým „lidem“ a zkorumpovanou „elitou“
- „lid“ je chápán jako morálně čistý politický aktér.⁶

Tyto tři pohledy přiblížím podrobněji v následující části této práce.

⁵ HAVNLÍK, V., PINKOVÁ, A. *Populisté, protestní strany, outsideri? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických stran*. Rexter č. 2/2012. s.122-124.

⁶ DANICS, Š., TEJCHMANOVÁ, L. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. 1. vyd. Praha: UJAK, 2017., s. 129-130.

2.1 IDENTITÁRNĚ A PARCIÁLNĚ POPULISTICKÉ STRANY

V odborné literatuře se můžeme setkat i s jiným způsobem třídění, kdy někteří autoři hovoří o tzv. identitárně a parciálně populistických stranách. Zatím co strany identitárně populistické provádějí politiku namířenou vůči stávajícím elitám a zdůrazňují obhajobu zájmů „obyčejných lidí“. Avšak z hlediska tradičního politického štěpení a stranických rodin nelze tyto strany zařadit, protože se nepřiklánějí k žádné politické ideologii. Lze konstatovat, že u identitárně populistické strany tvoří populismus jádro stranické identity a jejího politického programu, neboť tyto strany se nehodlají identifikovat ideologicky. Naproti tomu parciálně populistické strany využívají populistickou rétoriku jako důsledek nebo doplněk svého politického programu, který vychází z určité ideologie. Příkladem parciálně populistických stran mohou být radikálně pravicové strany.⁷

Populistické strany dělíme podle odborníků na identitární a parciální populistické strany s tím, že populistický program tvoří jádro stranické identity nebo představuje doplněk jejího primárního ideologického programu.⁸

Pokud bychom toto členění chtěli aplikovat na českou politickou scénu, mohli bychom za identitárně populistickou stranu označit hnutí ANO 2011, jehož politika nevychází z žádného ideologického základu. Zatímco do kategorie parciálně populistických stran bychom mohli zařadit hnutí SPD, které svým programem vychází z idejí blízkých krajní pravice.

2.2 FAKE NEWS

V některých médiích je možné se setkat s fenoménem tzv. fake news v českém překladu s falešnými zprávami. Tento termín bývá užíván pro označení dezinformačních a manipulativních zpráv, které jsou z části nebo zcela lživé, a proto ve čtenářích mohou vyvolat převážně negativní emoce. Z hlediska problematiky populismu je vhodné zmínit skutečnost, že těchto falešných zpráv mohou některé populistické subjekty zneužívat ve prospěch své propagandy či politické agitace.

⁷ DANICS, Š., TEJCHMANOVÁ, L. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. 1. vyd. Praha: UJAK, 2017., s. 87.

⁸ DANICS, Š., *Nástup populistických a protestních stran v České republice*. Bezpečnostné fórum 2018: Zborník vedeckých prác. Banská Bystrica: Interpolis, 2018, s. 86-87.

Fake news mají zpravidla bulvární charakter a většinou se šíří prostřednictvím sdílení na různých sociálních sítích, na dezinformačních webových stránkách, ale také se mohou šířit prostřednictvím takzvaných řetězových emailů. Společnosti jako jsou například Google nebo Facebook se brání, řeší problematiku šíření fake news, ale jejich boj se často potkává s kontroverzí, kde narážejí na problém, jak najít před cenzurou a falešnými zprávami obranu.⁹

Typickým příkladem fake news s cílem poškodit politikou konkurenci může být dezinformace zveřejněná na falešném facebookovém profilu, která hovořila o inklinaci předsedy Pirátské strany Ivana Bartoše a jeho manželky k židozедnářskému spiknutí.¹⁰

2.3 Populismus v krizových obdobích

Populismus je pojem velmi široký a i nejasný. Populismus můžeme také chápat, jako způsob myšlení, stylu strategií i ideologií. Dobývání politické moci, kde v logice proti sobě stojí dvě skupiny: lid a elita.

„Populismus se v posledních letech stal jedním z klíčových konceptů politiky. Zejména volby do Evropského parlamentu, v květnu 2014 se staly mezníkem po kterém se z populismu stal skutečný celospolečenský fenomén.“¹¹

Do Evropy se hospodářská krize dostavila v letech 2008-2009, avšak v různých zemích se projevovala s různou intenzitou. Některé země zasáhla krize bankovní, řadu zemí zasáhla i následná krize dluhová, potažmo hospodářská. Nová vlna evropského populismu nebyla jen reakce na ekonomickou krizi, ale i únavu z dosavadních tradičních politických stran či pro jejich neatraktivní program. Nové populistické strany měly v řadě evropských států velký úspěch u voličů.

„Nový populismus“ a evropské demokracie.

⁹ Rexter.cz. *Co je fake news a jak je poznat?* [online]. Ověřené recenze, návody a zprávy ze světa i domova Copyright © [cit. 2020-06-04]. Dostupné z: https://www.rexter.cz/rubriky/zajimavosti/co-znamena-fake-news-a-jak-je-poznat_328.html

¹⁰ *Tamtéž.*

¹¹ KUBÁT, M., MEJSTRÍK, M., KOCIAN, J., ed. *Populismus v časech krize*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 177.

V 80 letech 20 století se s vlnou „nového populismu“ odlišují příčiny jejího vzniku. Politické příčiny spočívali v první řadě v rozšíření populistických strategií, v druhé řadě to byl rozvoj populistických hesel, programů a cílů. Populista chce za každou cenu získat politickou moc založenou na principu vůdcovství, demagogii a odporu k demokracii.

„V souvislosti se vztahem mezi populismem a současnou demokracií existují diskuze o tom, zda je populismus součástí demokracie, nebo jejím popřením. Pokud tedy populisté vystupují proti existující demokracii, jsou proti její konkrétní (zkažené) podobě, a ne proti demokracii jako takové. Zkaženou demokracií je demokracie zastupitelská se všemi svými neduhy, zatímco skutečnou demokracií je demokracie přímá.“¹²

2.3.1 KRIZE V ŘECKU

Ekonomická krize se zásadním způsobem projevila například v Řecku. Řecko zasáhla jak bankovní, tak i dluhová krize. Ke vzestupu takzvané „nové vlny“ populismu přispěly dosavadní vládnoucí politické strany PASOK (Panhelénské socialistické hnutí) a ND (Nová demokracie) pro špatné hospodaření země, které byly v čele státu od roku 1974 do parlamentních voleb v roce 2012. Po krizi v roce 2009 vyšly najevo skutečnosti o stavu řecké ekonomiky. Z důvodu vysokých úrokových sazeb nebylo možné splácet půjčky státu a hrozil odchod z eurozóny a státní bankrot. Na řadu přišla privatizace státního majetku a velká úsporná opatření země. Evropská komise s Evropskou centrální bankou a Mezinárodním měnovým fondem (organizace značená jako TROIKA) poskytla Řecku finanční půjčku. Velká část občanů se bouřila kvůli úsporným balíčům a změnou celé ekonomiky stávkami a násilnými demonstracemi. Strategii ze strany Evropské unie lidí (voliči) brali jako diktát a ztrátu suverenity země. Toho využili zástupci radikálně levicových skupin, sdružených do strany SYRIZA (Koalice radikální levice), v čele s Alexiseem Tsiprasem.

2.3.2 KRIZE V SOUSEDNÍM POLSKU

Dále můžeme zmínit například Populismus v sousedním Polsku, který je odlišný od populismu v jiných evropských zemích. Ekonomická krize neměla na vývoj nového populismu žádný vliv.

¹² KUBÁT, M., MEJSTRÍK, M., KOCIAN, J., ed. *Populismus v časech krize*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 21.

„Populismus v Polsku se vymyká ostatním případům svojí specifičností a velmi slabou provázaností s ekonomickou krizí. Je totiž především důsledkem historického dědictví a bouřlivé politiky devadesátých let, dále také velmi specifické podoby polského stranického systému, vyznačující se soupeřením dvou pravicových stran.“¹³

Dnešní polský populismus je víc politický než ekonomický. Polsko bylo dříve více řazeno k východní Evropě než západní, a proto také nejsou pro tuto zemi tolik důležité otázky socio-ekonomické v západní Evropě jak pro voliče, tak politické strany. Avšak hospodářský a společenský pokrok země ve velké míře způsobilo členství v Evropské unii a schopnost politiků vytěžit z členství maximum.

2.4 POPULISMUS JAKO KOMUNIKAČNÍ STRATEGIE

Jedním ze způsobů, jakým můžeme populismus analyticky zkoumat, je prostřednictvím komunikační strategie.

J. Jagers a S. Walgrave přímo definují populismus jako styl komunikace aktivních politických účastníků. Aktivními politickými účastníky dle těchto autorů jsou politické strany, politici, vůdci hnutí nebo zástupci zájmových skupin, kteří vnímají populismus jako komunikační okruh, který se odvolává na lid, předstírá chránění jeho zájmu a stejně tak se s ním identifikuje. Populisté se velmi často odvolávají na lid a tím se snaží vyvolat všeobecný dojem a dokazují, že s nimi mají blízký vztah. Populisté se od lidu zas příliš nemění. Populisté se oblékají do neformálního oblečení a častokrát používají hovorové výrazy, kdy forma diskuse populistů s obyčejnými lidmi je jedna z nejvýznamnějších prvků politické komunikační strategie.¹⁴

A. Šolkay koresponduje s výše uvedenými autory, protože chápe populismus jako určitou formu rétoriky. Podle Šolkaye přistupují populisté k protichůdné politické rétorice, která usnadňuje vyskytující se problémy a prezentuje napohled snadná, ale často nepřesná řešení. Populista často vystupuje jako obyčejný člověk s pochopením obyčejných lidí oproti zkorumpovaným elitám, kdy současně dává veřejnosti najevo hájení nedostatečně zastoupených a také znevýhodněných skupin lidí, jejichž hlavní

¹³ KUBÁT, M., MEJSTŘÍK, M., KOCIAN, J., ed. *Populismus v časech krize*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 179.

¹⁴ JARGES, J., WALGRAVE, S., *Populism as political communication style an empirical study of political parties discourse in Belgium*. European Journal of Political Research, 2007, s. 319-345

cíl je sjednotit zástup potencionálních voličů, determinující se proti někomu nebo něčemu.¹⁵

2.5 POPULISMUS JAKO ZŘEDĚNÁ IDEOLOGIE

Nizozemský politolog Cas Mudde, zaměřený na pravicový extremismus a populismus v Evropě vystihuje populismus ve své eseji *The populist Zeitgeist* z roku 2004 jako thin – centred ideology, v překladu znamená zředěná ideologie. Mudde je toho názoru, že populismus je ideologií pouze z části, jelikož od liberalismu či socialismu nedisponuje totožnou intelektuální vytríbeností a konzistencí. Poznává spojitost populismu s dalšími odpovídajícími ideologiemi jako je socialismus, nacionalismus či komunismus. Populismus je ideologie, která předpokládá rozdělení společnosti na dvě homogenní a antagonistické skupiny, zkorumpovaná elita versus čistý lid a politika by měla být především obecným znázorněním hlasu lidu.¹⁶

Samotné vymezení pojmu ideologie představuje mnohdy jeden z nejvýznamnějších důvodů, kvůli čemu nejsme schopni populismus považovat za plnohodnotnou ideologii. Pod pojmem ideologie je možno si představit komplex normativních myšlenek o přirozenosti jedince, společnosti či různých společenských sdružení.

Vnímání populismu coby plně rozvinutou ideologii můžeme v dnešní době vidět v politologických diskuzích velmi okrajově. Zředěná ideologie nenabízí komplexní vizi společnosti nýbrž se koncentruje pouze na některé aspekty společenského života, zejména pak na strukturu politické moci a podobu politických procesů a tím se odlišuje od plnohodnotné ideologie.¹⁷

2.6 JÁDRO POPULISTICKÝCH STRAN

Mezinárodní analýzu populismu je možné rozdělit celkem do tří typů: nejprve do takzvané empirické generalizace, kdy je jejich cílem hledání společných prvků konstrukce typologií, za druhé historizující vysvětlení, jež začleňují populismus do určitého socioekonomického či historického rámce a posledním typem

¹⁵ ŠKOLKAY, A. (2000). Populism in Central Eastern Europe. IWM Working Paper 9 (2), s. 3-18

¹⁶ MUDDE, C, *The Populist Zeitgeist. Government and Opposition* [online] 2004. [cit. 2020-03-10]. Dostupné z: <http://politiki.bg/downloads/261071628/popzeitgeist.pdf>

¹⁷ HAVLÍK, V.; PINKOVÁ, A. *Populisté, protestní strany, outsideři? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických stran*. Rexter č. 2/2012, s. 122-126.

je symptomatická interpretace, která představuje kombinaci obou výše uvedených typů obsahující analytické jádro, které vychází ze samotné koncepce populismu chápaného jako permanentní konfliktní vztah elit a lidu.¹⁸ Podle Školkaye jádro populismu spočívá v poskytování několika jednoduchých východisek. Mnohdy jsou velmi konkrétní, ale převážně jsou spíše velice nepřesně definované.

Panizza se snaží do analytického jádra zahrnout některé vlastnosti historizujícího i empirického přístupu, které jsou založeny na lidu jakožto politickém aktérovi. Pro základ populismu je důležité rozdělení společnosti, které bychom mohli považovat za jeho jádro. Zde je populismus definován do dvou protichůdných kategorií, kde se společnost rozděluje na lid a ti ostatní.¹⁹

Populistické strany můžeme rozdělit na identitární a parciální populistické strany s tím, že populistický program tvoří jádro stranické identity nebo představuje doplněk jejího primárního ideologického programu.

¹⁸ KUBÁT, M., MEJSTŘÍK, M., KOCIAN, J., ed. *Populismus v časech krize*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 8.

¹⁹ Panizza, F. (2005). Introduction: Populism and the Mirror of democracy. In: Panizza, F. ed. *Populism and the Mirror of Democracy* (Verso: New York) s. 1-4

3 ANALÝZA VYBRANÝCH POPULISTICKÝCH STRAN

3.1 SPD

SPD se poprvé účastnilo voleb do Poslanecké sněmovny ve dnech 25. 10. – 26. 10. 2013. Hnutí vzniklo necelý půl rok před konáním těchto voleb a díky své kampani získalo 6,88 % hlasů. Nejvyšší počet hlasů hnutí získalo ve Zlínském kraji a to 10,17 %. Lze to považovat za volební úspěch, ale přesto většího úspěchu dosáhlo hnutí ANO 2011, která se později stala vládní stranou společně s KDU-ČSL.²⁰

SPD se odvolává ve svém volebním programu primárně na lid, který představuje skupinu občanů slušných lidí, kteří chodí do práce, žijí na své poměry slušný život a vychovávají své potomky. Tito lidé slouží hlavně k podpoře názorů SPD a proto vytváří pouze dojem, že zprostředkovávají názory lidu. Mezi nepřítelé patří nespokojení občané, kteří nemají práci a jen využívají sociálních dávek. Dalšími nepříteli hnutí jsou imigranti, kteří svým jednáním pouze škodí ostatním spoluobčanům.

SPD se ostře vymezuje proti elitě, kterou silně kritizuje a toto hnutí ho vnímá jako klíčového nepřítelé. Tímto nepřitelem jsou členové politických stran, ale i politické strany jako takové, které obírají o peníze slušné lidi.

3.2 ANO 2011

Menšinová vláda Andreje Babiše, vytvořená jeho politickým hnutím ANO 2011 a Českou sociálně demokratickou stranou (ČSSD), získala důvěru Poslanecké sněmovny České republiky také za přispění Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM). Hlasování o důvěře vládě skončilo téměř devítiměsíční období složitých povolebních koaličních vyjednávání. Aktivní role se v procesu formování vlády ujal prezident Miloš Zeman, díky kterému se Andrej Babiš stal premiérem v prosinci 2017. Zeman zároveň využil probíhajících koaličních rozhovorů ke zvýšení svého vlivu na současnou vládu. Dominantní postavení v kabinetu však zůstává předsedovy vlády.²¹

²⁰ VOLBY.CZ. *Volby do poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 25.10. – 26.10.2013.* Český statistický úřad [online]. [cit. 2020-06-13]. Dostupné z WWW: <<https://www.volby.cz/pls/ps2013/ps61?xjazyk=CZ&xv=2>>

²¹ KŇAPOVÁ, K. *Mezi politickou stranou a sociálním hnutím. Případová studie projektů podnikatelů Andreje Babiše, Karla Janečka a Tomia Okamury v české politice.* Politické vědy. Roč. 19, č. 3, 2016. s. 127-150.

3.2.1 CÍL ANDREJE BABIŠE

Andrej Babiš, druhý nejbohatší občan České republiky, který jako ministr financí ve vládě Bohuslava Sobotky v letech 2014 – 2017 zaručil v České republice rozpočtový přebytek, v současné době podporuje program rozsáhlých sociálních výdajů. Díky těmto slibům a strategii vedení trvalé kampaně si ANO 2011 udržuje vysokou a stabilní podporu v průzkumech veřejného mínění. V různých průzkumech v současné době je to hodnota mezi 30 – 34 %. Andrej Babiš si klade za cíl vstřebat voliče levicových stran, což by mu v příštích parlamentních volbách mohlo získat většinu hlasů v Poslanecké sněmovně. Tento cíl v některých ohledech pravděpodobně zkomplikuje práci vládní koalice, ačkoli to prozatím neohrožuje stabilitu vlády.²² Stejně tak nelze očekávat žádné zásadní politické změny s ohledem na současnou koronavirovou epidemii.

3.3 KDYŽ NASTANE KRIZE?

V případě krize ve spolupráci s ČSSD a KSČM by Babišova vláda měla zůstat u moci s podporou prezidenta Zemana a může počítat také se spoluprací s některými opozičními stranami. Nicméně tento scénář vývoje se v současném stavu jak v ČR, tak v dalších zemích EU, nejeví jako realistický. Období mezi volbami a vládou podporující Poslaneckou sněmovnu bylo tak dlouhé, protože většina parlamentních skupin nechtěla přijmout Andreje Babiše za kandidáta na pozici předsedy vlády. Současně šéf ANO 2011 odmítl myšlenku, že by tento post převzal jiný člověk, a to i v rámci svého politického hnutí. Podle názoru konzervativní opoziční a liberální skupiny byl Andrej Babiš diskvalifikován obviněními, že se dopustil podvodu při získávání finančních prostředků EU pro svou vlastní společnost, a také, že spolupracoval s StB. Andrej Babiš o v současnosti tento střet zájmů popírá v souvislosti s jeho vlastnictvím skupiny Agrofert i jeho vlivem v agropotravinářském a chemickém sektoru. Tato obchodní skupina je jednou z největších společností v České republice.²³

Andrej Babiš zůstává předsedou vlády od prosince 2017 díky spolupráci s prezidentem Zemanem. Zeman brzy po říjnových volbách pověřil Andreje Babiše úkolem vytvořit

²² KŇAPOVÁ, K. *Mezi politickou stranou a sociálním hnutím. Případová studie projektů podnikatelů Andreje Babiše, Karla Janečka a Tomia Okamury v české politice.* Politické vědy. Roč. 19, č. 3, 2016. s. 127-150.

²³ *Rozhovor Zeman a Babiš jsou úspěšní, protože umí vytvářet obraz nepřítele. Vítězné tažení populismu může ukončit ekonomická krize* [online]. Ihned: Ihned, 2018 [cit. 2020-04-016]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-66224280-babis-se-schvalne-nefoti-s-nicim-luxusnim-aby-se-s-nim-mohli-jeho-volici-identifikovat-rika-sociolog-daniel-prokop>

vládu. I bez hlasování o důvěře se Babišova vláda těšila plné moci, mimo jiné jí umožňovala provádět rozsáhlé personální změny ve státních institucích a ve státem vlastněných společnostech. Andrej Babiš také využil pořádání stálých volebních kampaní i ve své funkci ministra financí, včetně řady vládních zasedání, která se konala po celé zemi, během nichž vláda dala štědré přísliby místních investic. Pro jeho stranu nedošlo k žádnému výraznému nárůstu podpory, i když hnutí ANO 2011 se v tomto období podařilo udržet podporu v rozmezí 27 - 33 %. Díky spolupráci s Andrejem Babišem získal prezident Zeman neformální vliv na složení nové vlády. Prezidentovi se podařilo zablokovat kandidaturu europoslance poslance ČSSD Miroslava Pocheho, aby se stal ministrem zahraničních věcí, a obvinil ho, že je otevřen přijímání přistěhovalců.²⁴

Důležitou součástí Babišova nového kabinetu, který funguje od konce června, byly rozsáhlé sliby o přerozdělení státních rozpočtových prostředků. Šéf ANO 2011 na tyto sliby sázel již během své vlastní politické kampaně před volbami do Poslanecké sněmovny a část programu strany byla připravena lidmi spojenými s levicí. Výdaje lze zvýšit díky dobrému stavu ekonomiky. Je potřeba také uvést, že HDP vzrostlo v roce 2017 o 4,5 %²⁵ a státnímu rozpočtu, tedy sektoru veřejných financí vznikl přebytek 1,6 % HDP a veřejný dluh v roce 2017 činil 34,6 %. Což je v komparaci s tehdejšími dalšími zeměmi EU výborný výsledek z makroekonomického hlediska.²⁶ Kromě zvýšení důchodů a mezd, například až na úroveň 150 % platů učitelů, což není zatím splněno ani v roce 2020. S ohledem na současnou koronavirovou pandemii je jen obtížné predikovat, zda se slib podaří dodržet v uvedeném roce 2021.

Bylo oznámeno zahájení sociálních programů zaměřených zejména na stále více volitelně důležitou skupinu seniorů, jakož i na studenty a mladé rodiny, například program na rozšíření obecního bydlení, který do dnešní doby nebyl v plném rozsahu realizován. S využitím zdravého rozpočtu vláda oznámila snížení DPH u řady produktů a služeb, včetně slibu, který učinil během volební kampaně, která je považována za nejpopulárnější ze všech: snížení DPH z točeného piva prodávaného v hospodách. A nakonec byla také

²⁴ *Rozhovor Zeman a Babiš jsou úspěšní, protože umí vytvářet obraz nepřítele. Vítězné tažení populismu může ukončit ekonomická krize* [online]. Ihned: Ihned, 2018 [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-66224280-babis-se-schvalne-nefoti-s-nicim-luxusnim-aby-se-s-nim-mohli-jeho-volici-identifikovat-rika-sociolog-daniel-prokop>

²⁵ Český statistický úřad. *Tvorba a užití HDP – 4. čtvrtletí 2017*, [online], ČSÚ 2018. [cit. 2020-05-05]. Dostupné z WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/c1/tvorba-a-uziti-hdp-4-ctvrtleti-2017>

²⁶ Ministerstvo financí ČR. *V roce 2017 dosáhla ČR rekordního přebytku hospodaření sektoru vládních institucí ve výši 80,6 mld. Kč*, [online]. Ministerstvo financí ČR, 2018. [cit. 2020-07-19]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2018/v-minulem-roce-dosahla-cr-rekordniho-pre-31494>

zahrnuta největší kostka sporu během koaličních rozhovorů (požadavek ČSSD): zavedení plateb ve výši 60 % mzdy během prvních tří dnů pracovní neschopnosti, tzv. karenční doba.²⁷

3.4 HLAVNÍ PROJEKTY HNUTÍ ANO 2011

Mezi stěžejní projekty ANO 2011 patří plány na zlepšení fungování státu, mezi nimiž je vytvoření centrální webové stránky, prostřednictvím které bude občan schopen řešit administrativní záležitosti. Reakce české vlády na výzvy nedostatku kvalifikované pracovní síly je komplexní program digitalizace a transformace průmyslu, obecně známý jako Průmysl 4.0. Součástí programu je i Babišova myšlenka postavit nový komplex budov pro státní správu mimo centrum Prahy, což by ušetřilo vysoké nájemné a výdaje na opravy v často historických vládních budovách. V reálných podmínkách se následně ukázalo, že se jedná v podstatě neřešitelný projekt s mnoha dílčími problémy.

V evropské politice zůstává prioritou opozice vůči přemísťování migrantů, posílení vnějších hranic schengenského prostoru a zachování čtyř svobod trhu EU. Téma uprchlíků, i když jsou rizika vln imigrace minimální, v české společnosti stále rezonuje a tvrdá rétorika českého předsedy vlády je pravděpodobně zaměřena také na získání voličů proti imigrantům. Babiš se však vyhnul silné protiteroristické rétorice, kterou někdy prezentoval v předchozích letech, a zdůrazňuje spíše, že by EU měla „*dělat méně, ale lépe*“. Program nové vlády také zahrnuje podporu větší úlohy členských států a zásad subsidiarity a proporcionality. Současně nová vláda vyzvala k většímu využívání nástrojů EU k posílení hospodářské konvergence mezi členskými státy. Česká republika nemá v úmyslu vstoupit do eurozóny během současného parlamentního období do roku 2021, což odráží náladu v zemi, tři čtvrtiny obyvatel ČR jsou proti přijetí jednotné měny. S ohledem na současnou koronavirovou pandemii se pak tento nezáměr ještě prohloubí, protože lze očekávat výrazné ekonomické dopady na všechny členské státy EU.²⁸

3.4.1 SPOLUPRÁCE SE ZAHRANIČÍM

Český premiér s potěšením zdůrazňuje svůj pragmatismus, což se odráží ve vládní zahraniční politice. Záměrem je, aby „pragmatické spojení“ bylo nástrojem

²⁷ Cabada: *Babiš nic zásadně nového nepřinesl. Porazí ho ale jen silný populistický lídr* [online]. Info.cz: Info.cz, 2019 [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: <https://www.info.cz/cesko/cabada-babis-nic-zasadne-noveho-neprinesl-porazi-ho-ale-jen-silny-populisticky-lidr-43182.html>.

²⁸ *Tamtéž.*

pro provádění evropské politiky země, jehož klíčem je spolupráce a koordinace se strategickými partnery, Německem a Francií. Velká Británie je považována za „velmi důležitého partnera“, zejména v souvislosti s obchodem a bezpečností. Vládní program zahrnuje deklarovanou touhu po „nadprůměrných“ vztazích se Slovenskem a pro V4 důležitou platformu pro spolupráci. Polsko je spolu s Maďarskem považováno za důležitého partnera z hlediska členství v EU a NATO.

3.4.2 „VLÁDNÍ“ ANO 2011

Dominantní vliv na práci vlády bude mít premiér Andrej Babiš, který jako de facto vlastník ANO 2011 a obsadil klíčové posty ve státě věrnými lidmi. Jeho politická skupina, kromě sídla předsedy vlády, zastává devět ministerských funkcí, přičemž ČSSD má dalších pět ministerstev. Nakonec je to také dílčí úspěch pro sociální demokraty, kteří mají v Poslanecké sněmovně pouze 15 křesel ve srovnání se 78 mandáty jejich koaličního partnera. Hlasování o důvěře ve vládu Andreje Babiše představuje pro dosud marginalizované komunisty velký úspěch. Strana, která si stále připomíná komunistický převrat z roku 1948 a požaduje stažení země z NATO, obdržela politické ústupky a pravděpodobně přísliby postavení ve státních společnostech výměnou za svou podporu hlasováním o důvěře. Komunisté se zavázali tolerovat Babišův vládní kabinet, ale v praxi mohou zůstat v opozici v mnoha otázkách, zejména v oblasti zahraniční a obranné politiky. Přesto v rámci politické spolupráce mohou očekávat, že přimějí vládu, aby přijala v budoucnu opatření, které bude navrhovat a prosazovat KSČM. Vzhledem k tomu, že velká část vládního programu může být spojena s levicovou částí politické scény, skutečným rizikem pro ČSSD i KSČM bude pokračující odliv jejich voličů směrem k ANO 2011. Finanční omezení těchto stran spolu s trvalou kampaní ANO 2011 jim znesnadní přesvědčit veřejnost o výhodách znatelného zlepšení životní úrovně díky hospodářskému růstu a sociálním transferům. Na druhé straně spolupráce mezi ČSSD a KSČM s ANO 2011 zlepšuje viditelnost obou stran na politické scéně a usnadní přístup k potenciálním voličům. Poskytnutí přístupu k pozicím ve státních společnostech a institucích je pro tyto strany také atraktivním způsobem, jak omezit vliv opozice v rámci jejich stran.²⁹

²⁹ Adam Drda: *Babišem to nezačalo, na cestu k dnešní krizi jsme se vydali už v 90. letech* [online]. HlidaciPes: HlidaciPes, 2019 [cit. 2020-03-03]. Dostupné z WWW: <<https://hlidacipes.org/adam-drda-babisem-to-nezacalo-na-cestu-k-dnesni-krizi-jsme-se-vydali-uz-v-90-letech/>>.

Pokud vzroste napětí mezi ANO 2011 a sociálními demokraty a komunisty, Andrej Babiš se pravděpodobně pokusí vytvořit spojení s opozičními stranami. V minulosti opakovaně prosazoval flexibilitu v politických otázkách a účinnost formování koalic ad hoc, například při obsazení důležitých funkcí v Poslanecké sněmovně. Jednou politickou skupinou, která je potenciálně připravena ke spolupráci, je Svoboda a přímá demokracie (SPD), která má 22 mandátů, i když postupně ztrácí podporu veřejnosti a svůj volební program zakládala naproti islámské a protiimigrační rétorice. Babiš se distancoval od SPD kvůli své xenofobní rétorice a jejího poptávce po referendu o odchodu z EU, ale již žádal podporu poslanců SPD v některých dílčích hlasováních.

Koaliční potenciál ANO 2011 po posledních všeobecných volbách byl však z několika důvodů poměrně omezený. Za prvé, prakticky nezměněný populistický diskurs proti usazování byl často kombinován s agresivním a urážlivým jazykem a Babišovy mediální výstupy byly použity k útoku na jeho oponenty. Díky tomu se ANO 2011 nestalo důvěryhodným koaličním partnerem. Zadruhé, Babiš měl trvalý konflikt politických a ekonomických zájmů, byl obviněn z několika trestných činů, zejména v souvislosti s veřejnými finančními prostředky EU a ze spolupráce s komunistickou tajnou policií. To přispělo k neochotě většiny politických stran připojit se k vládě, která by zahrnovala jako premiéra české vlády Andreje Babiše. Zatřetí, i když ne zcela otevřeně protiliberální jako Orbán v Maďarsku nebo Kaczyński v Polsku, Babišova vysoce centralizovaná silně majoritní vize českého politického prostředí s malými ohledy na horizontální i vertikální oddělení moci byla většinou nepřijatelná pro ostatní politické strany.³⁰

Prezidentské volby vyústily ve druhé Zemanovo vítězství a nadále ovlivňoval složení nové vlády. Během své prezidentské kampaně Zeman přednesl projev na konferenci SPD, což lze považovat za strategický krok k oslovení voličů SPD a po jeho znovuzvolení se zúčastnil také komunistického kongresu. Tyto vnější okolnosti přispěly k legitimitě obou radikálních stran, které byly dříve stranami odmítnuty jako potenciální koaliční partneři. Protože většina ostatních stran odmítla zahájit vládní spolupráci s ANO 2011, pokud by Babiš zůstal předsedou vlády, a protože Babiš nebyl ochoten opustit tuto pozici, spolupráce ANO 2011 s radikálními stranami se stala racionálním řešením. Jak ukazují údaje z legislativních hlasů, ANO 2011 ve většině případů hlasovalo v legislativní koalici s komunisty a radikálními politickými poslanci. Některá z těchto hlasů, stejně jako

³⁰ Adam Drda: *Babišem to nezačalo, na cestu k dnešní krizi jsme se vydali už v 90. letech* [online]. HlidaciPes: HlidaciPes, 2019 [cit. 2020-03-03]. Dostupné z WWW: <<https://hlidacipes.org/adam-drda-babisem-to-nezacalo-na-cestu-k-dnesni-krizi-jsme-se-vydali-uz-v-90-letech/>>.

proces samotné vládní formace, byly předmětem diskuse, která vedla k několika masovým protestům.

Spíše nejasné podmínky pro komunistickou podporu druhé Babišovy vlády ještě více problematizují jejich zapojení do formování vlády. Bez přítomnosti médií byla podepsána tzv. Toleranční dohoda mezi komunisty a ANO 2011. Vydaný dokument výslovně neobsahuje žádné z dříve vyslovovaných komunistických požadavků a zároveň některé z nich chybí politickému prohlášení vlády. V první verzi dohody komunisté požadovali pozice v řízení státních podniků. Tvrdili, že se tohoto ustanovení vzdají, aby si udrželi svůj image. Předsedu Komunistické strany pak nenápadně zvolil předseda ANO 2011 Poslanecké sněmovny za svého prvního místopředsedu. Někteří opoziční politici proto vyjádřili obavy ohledně nějaké jiné tajné dohody mezi Komunistickou stranou a ANO 2011.³¹

Zdálo se, že samotná vládní formace je spíše o hledání a o jednotlivých osobnostech než o realizaci politických programů. Kromě požadavků komunistické politiky byla programová jednání mezi sociálními demokraty a ANO 2011 relativně hladká. Na druhé straně Babišovo stíhání a porážka při hlasování o důvěře motivovalo sociální demokraty k tomu, aby požadovali pět ministerstev a kontrolu ministerstva vnitra, ministerstva spravedlnosti a ministerstva financí. Nakonec přijali sociální demokraté ministerstvo vnitra a čtyři další ministerstva, mezi nimi ministerstvo zahraničních věcí.³²

Babišova druhá vláda vstoupí do dějin jako první moderní česká vláda závislá na podpoře komunistické strany. To významně přispívá k legitimitě komunistické strany i komunistické minulosti. Nejviditelnějším důkazem jsou titulky v Babišových médiích několik dní poté, co jeho vláda získala hlasování o důvěře; tvrdí, že „KSČM je demokratická strana.“ Co se týče politik, koaliční manifest, který je jen aktualizovanou verzí manifestu první Babišovy vlády, je směsicí nejasných obecných slibů, jako je ten, který se týká penzijní reformy, a velmi podrobných klientelistických opatření, včetně příslibů ke snížení daň z točeného piva nebo ke snížení ceny jízdenek pro seniory a studenty. Jinými slovy, v domácí politice nelze očekávat žádné významné reformy. Pravděpodobnější je provádění menších politických změn zaměřených na rozšíření

³¹ *Babiš v kalných vodách orbánovského populismu* [online]. iRozhlas: iRozhlas, 2019 [cit. 2020-03-03]. Dostupné z WWW: <https://www.irozhlas.cz/komentare/andrej-babis-agrofert-evropska-unie-eurodotace_1905070712_ako>.

³² *Tamtéž.*

volební základny ANO 2011 a díky profesionálnímu týmu politického marketingu a vlastnictví médií si nárokovat vlastnictví pečlivě vybraných a implementovaných politických výsledků.³³

3.4.3 VLÁDA A ZAHRANIČNÍ POLITIKA

Pokud jde o zahraniční politiku nebo postoje k evropské integraci, je pravděpodobné, že se vláda bude snažit dosáhnout rovnováhy v závislosti na veřejnosti. Je pravděpodobné mírně proevropské postavení na evropské úrovni a kritičtější postavení zaměřené na euroskeptické voliče a na komunistické vedení. Český ústavní systém značně obtížně projednává ústavní změny. Obvyklé zákony však ponechávají dostatek prostoru pro méně viditelné, ale stále účinné omezování liberálního demokratického režimu, včetně nezávislosti veřejných médií a dalších institucí, jako je Nejvyšší kontrolní úřad nebo institut Nejvyššího státního zástupce.

Celkově je Andrej Babiš předsedou vlády s mimořádnými střety zájmů. Na první pohled se může jevit jako nepředvídatelný, pokud jde o jeho politiky, které jsou většinou ovlivněny veřejným míněním spíše než jakoukoli ideologií.³⁴ Brzy po volbách upřednostňoval pravicovou koalici, později se však zamyslel nad jakoukoli další možnou koaliční formací. Uvedl však, že chybí programová harmonie s Komunistickou stranou, což by znemožnilo spolupráci s nimi. Nakonec byl schopen tuto pozici rychle změnit a poprvé umožnil komunistům ovlivnit vládu. Zejména pro taková kontroverzní rozhodnutí Babiš používá svá média k legitimizaci svých aktivit. Při bližším zkoumání je však možné vidět muže s nejasným ideologickým pozadím, který racionálně počítá, aby zůstal u moci a používal nástroje (peníze, média), které jeho oponenti mají méně. V kontextu nedávných středoevropských autoritářských tendencí zůstává otázkou, zda se Andrej Babiš bude chtít nějakým způsobem vydat na polskou nebo maďarskou cestu, protože jeho centralizovaná vize politického systému a autoritářská (obchodní) mentalita není podložena žádnou jasnou ideologií. V důsledku toho mohou být hranice politického systému v České republice potencionálně měněny v blízké budoucnosti.³⁵

³³ *Dějiny ještě mohou být k Babišovi milosrdné* [online]. Respekt: Respekt, 2019 [cit. 2020-03-04]. Dostupné z WWW: <<https://www.respekt.cz/tydenik/2019/30/sledujeme-vzpoureu-proti-vzpoureu>>

³⁴ *Babiš v kalných vodách orbánovského populismu* [online]. iRozhlas: iRozhlas, 2019 [cit. 2020-03-03]. Dostupné z WWW: <https://www.irozhlas.cz/komentare/andrej-babis-agrofert-evropska-unie-eurodotace_1905070712_ako>.

³⁵ *Dějiny ještě mohou být k Babišovi milosrdné* [online]. Respekt: Respekt, 2019 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z WWW: <<https://www.respekt.cz/tydenik/2019/30/sledujeme-vzpoureu-proti-vzpoureu>>.

4 Aktuální projevy populismu v ČR v souvislosti s epidemií COVID-19

Začátkem dubna 2020 opoziční politici v ČR varovali, že premiér Andrej Babiš by se mohl snažit zkopírovat maďarského premiéra Viktora Orbana, který v době krize rozšířil své rozšířené pravomoci. V celé Evropě i mimo ni se mnozí obávají, že budoucí autoritáři se budou snažit využít pandemii COVID-19 k odsunutí demokracie a právního státu. Nedávné události se zaměřily na populistické vlády v EU a členských zemích NATO střední Evropy.

Orbanovo formální a faktické převzetí vlády dekretem bez data vypršení platnosti 30. března vzbudilo obavy, že EU má nyní uprostřed diktaturu. Mezitím jsou konzervativní nacionalističtí ideologičtí politici v Polsku, vládnoucí strana práva a spravedlnosti (PiS), obviňováni, že se snaží využít krizi k udržení svírání moci tím, že donutí prezidentské volby pokračovat v květnu navzdory blokování země. V České republice zpráva předložená vládě ministerstvem obrany 30. března vyvolala obavy, že Babiš, miliardářský populist, jehož centristická strana ANO 2011 vede menšinovou koalici, by se mohl pokusit o něco podobného.

Ministr obrany Lubomir Metnar poznamenal, že díky své krizové situaci doposud nebyl schopen navrhnout, aby předseda vlády převzal plnou kontrolu nad zemí, pokud by parlament a vláda byly indisponovány. Když Metnarova zpráva byla předložena vládě ve stejný den, kdy Orbán uchopil moc, některé opoziční strany měly nutnou potřebu se k dané situaci vyjádřit. Programy na podporu hospodářství vyvolaly prudkou debatu. Kritici se téměř vždy obávají zejména toho, že miliardy eur státních peněz by mohly nakonec směřovat k silným obchodním skupinám.

Hrozby pro národní bezpečnost pokaždé omezují domácí politické spory. Nyní, když vlády převzaly vedoucí úlohu v boji proti pandemii COVID-19, je politická opozice v zemích pod populistickou vládou rychle na okraji společnosti. Teoreticky by úřady v těchto zemích mohly krizi použít k vyvolání výjimečného stavu k omezení demokracie. Ale i když to nejdu tak daleko, potřeba sociálního distancování a dalších omezovacích opatření znamená ostrý pokles veřejné sféry.

Při absenci velkých shromáždění nebo shromáždění kampaní se politická debata zcela přesunula do sdělovacích prostředků, která této chorobě věnuje plnou pozornost.

To se děje z pragmatických důvodů - pokrytí COVID-19 je to, co aktuálně čtenářská a sledovací veřejnost požaduje, ale také z etických důvodů: poskytování přesných informací o koronaviru je nezbytnou službou.

Stále však pandemické pokrytí, které nezanechává žádnou pozornost pro politické opoziční strany a hnutí. Joe Biden, předpokládaný demokratický kandidát, který v listopadu ve volbách vyzve amerického prezidenta Donalda Trumpa, proto z veřejného pohledu v podstatě zmizel přes noc. Američané jsou místo toho vybaveni každodenním živým zpravodajstvím o Trumpových tiskových konferencích s politickými shromážděním, v nichž vykořisťuje vládní experty, kteří se musí nějak pokusit napravit své lži a dezinformace o pandemii, když stojí přímo vedle něj.

Podobně se v Izraeli Benny Gantz, přední opoziční politik, rozhodl připojit k nové vládě vedené premiérem Binyaminem Netanjahuem a citoval polehčující okolnosti pandemie. Ve střední a východní Evropě využívají populistické vlády pozastavení běžného života k realizaci dlouhodobých plánů. S mezinárodními médii zaměřenými úplně na pandemii si jen málo lidí všimne, co se děje v Maďarsku nebo Polsku.

Zdá se, že zprávy o polském de facto vůdci Jaroslawovi Kaczyńskimu a maďarském premiérovi Viktoru Orbanovi zmizely dokonce i na stránkách mediálních médií, která je spolehlivě pokrývají celé roky. Zatímco maďarská opozice protestuje proti Orbánovu „výjimečnému stavu“, polská opozice požaduje jeden. Západ, i když chtěl protestovat, se mohl snadno ztratit v tomto quagmiru a nevěděl, co požadovat.

Maďarský parlament nyní dal Orbanovi pravomoc vládnout nařizením na dobu neurčitou. Jakmile bude mít nouzové pravomoci, bude moci pozastavit individuální práva a přinutit lidi do karantény pro bolest uvěznění. Jeho vláda bude také moci uvěznit - až pět let - novináře, o nichž se předpokládá, že šíří nepravdivé nebo zkreslené informace. Naproti tomu v Polsku je poslední věcí, kterou Kaczynski a jeho strana Právo a spravedlnost (PiS) chtějí, zavedení výjimečného stavu, protože by to znamenalo odložení příštích voleb.

Za současných podmínek je stávající polský prezident Andrzej Duda jistý, že vyhraje znovuzvolení 10. května. Vláda PiS proto používá pandemii, aby zametla Dudu do jiného období, zatímco opozice je v uzamčení vlivem COVID-19. Duda a PiS narazili na významné potíže v lednu a únoru, kdy bylo zjištěno, že přidělily dvě miliardy zlotých (440 milionů EUR) - bezprecedentní částku - polským veřejným sdělovacím prostředkům, což je ve skutečnosti náústek PiS. Protože opozice požadovala, aby tyto

prostředky směřovaly ke zdravotní péči, vypadá toto rozhodnutí o to skandálnější. Navíc, než udeřil COVID-19, v průzkumech veřejného mínění stoupal opoziční prezidentský kandidát Małgorzata Kidawa-Blonska.³⁶

V průzkumu IBSP, který se konal ve dnech 14. a 16. ledna, Kidawa-Blonska s projektovaným 49,91% podílem sekundových hlasů sledovala těsně za Dudou, který měl pomíjivě malou většinu 50,09%. Ale teď, když byla Kidawa-Blonska přinucena zastavit většinu forem kampaní, její podpora klesla 10. 12. 2013 na 44,12% a Dudova politická strana vzrostla na 55,88%. Polští voliči, kteří se bojí pandemie, mají jen malou chuť po partyzánských rvačkách. Nyní je žádoucí, aby se politická dohoda vypořádala s krizí, což opozici mnohem obtížněji napadá zavedenou vládu.³⁷

³⁶ SIERAKOWSKI S., *Why Populists Love the Pandemic* [online]. Varšava, : BalkanInsight, 2020. [cit. 2020-06-07]. Dostupné z: <https://balkaninsight.com/2020/04/02/why-populists-love-the-pandemic/>

³⁷ Tamtéž.

5 Populismus, výzva či hrozba liberální demokracie

5.1 NÁVRAT LIBERÁLNÍ DEMOKRACIE

Před přibližně 25 – 30 lety začala opětovně proudit liberální demokracie. Berlínská zeď padla, Sovětský svaz se zhroutil - v celé Evropě se objevovaly nové demokracie a zdálo se, že i Rusko je v transformaci. Jihoafrický režim apartheidu se hroutil. I když čínská vláda brutálně potlačila demokratické hnutí, bylo možné uvěřit, že vzdělanější a prosperující čínská střední třída by nakonec a neodolatelně vyžadovala demokratické reformy. Liberální demokracie triumfovala, jak se zdálo, nejen v praxi, ale také v praktických zásadách. Byla to jediná legitimní forma vlády. Neexistovala žádná alternativa.

V současnosti je globální scéna velmi odlišná. Liberální demokracie čelí mnoha vnějším výzvám, příkladně od etnicky nacionálních autokracií, od režimů prohlašujících, že jsou založeny spíše na Božím slově než na vůli lidu, od úspěchu různé meritokracie na místech, jako je Singapur, a v neposlední řadě také od obdivu za ekonomické úspěchy čínského tržně-leninského systému. Existuje však také vnitřní výzva pro liberální demokracii, tedy jako výzva od populistů, kteří se snaží vrazit klín mezi demokracií a liberalismem. Liberální normy a politiky oslabují demokracii a poškozují lidi. Liberální instituce, které lidem brání v demokratickém jednání ve vlastním zájmu, by tedy měly být zrušeny. Tyto názorové tendence je možné hodnotit jak výzvy liberální demokracii nejenom v českém prostředí, ale také v globálním měřítku.

5.2 LIBERÁLNÍ DEMOKRACIE V ZAHRANIČÍ

V celé Evropě a USA čelí dlouholetá politická uspořádání určité formě vzpoury. Jeho milníky zahrnovaly hlasování jako je Brexit; americké volby v roce 2016; zdvojnásobení podpory francouzské národní fronty a Marie LePenové; vzestup Hnutí pěti hvězd proti stávajícímu demokratickému zřízení v Itálii; vstup krajně pravicové alternativy Německa do Bundestagu; kroky tradičních pravicově nakloněných stran k politikám krajní pravice s cílem zajistit vítězství v holandských parlamentních volbách v březnu 2017 a v rakouských parlamentních volbách v říjnu 2017; přímé vítězství populistické strany ANO 2011 v parlamentních volbách České republiky v říjnu 2017; a asi nejvíce problémová skutečnost, že v Maďarsku byla vytvořena tzv. liberální demokracie premiéra Viktora Orbána, které se zdá být vzorem pro polskou vládnoucí stranu práva

a spravedlnosti a některé zdroje informační zdroje uvádějí, že také pro povstalecké strany v západní Evropě. Tyto tendence ohrožují předpoklady, které formovaly již uvedený základ liberální demokracie v 90. letech 20. století, a které se projevují u politických představitelů jak na levé i na pravé straně politického spektra.

V současnosti svět bojuje s dopadem nového koronaviru a je jasné, že vlády reagovaly na pandemii různými způsoby a s různou mírou účinnosti. Vlády s populistickými vůdci v čele se však ukázaly jako zvlášť nevýhodné, pokud jde o boj proti šíření a dopadu viru. Populističtí prezidenti, kteří se spoléhají na svou potřebu neustále přenášet pozitivní zprávy, které posilují jejich podporu, se snažili podniknout rozhodné a výhledové kroky, které krize vyžaduje. Tento styl vedení, nebo jeho nedostatek následně ztěžuje zotavení a ztráty, z hlediska lidského života a ekonomiky jsou mnohem závažnější.

Zatímco jiné země po celém světě, jako je Vietnam, Kolumbie a Izrael, se poučily z vývoje epidemie Covid-19 v zemích, jako v Jižní Koreji a Singapuru, rychle postupovaly, aby zavedly cestovní omezení a prosazovaly sociální distancování a povinnou karanténu, ale populističtí vůdci v USA, zejména pak prezident Trump a jeho tým systematicky snižovali závažnost krize a ztrácí tak i nadále drahocenný čas přípravou a zejména nastavením relevantních a účinných opatření proti dalšímu šíření koronaviru. Tento nedostatek rozhodných a koordinovaných opatření nyní znamená, že země, jako jsou USA, Mexiko a Brazílie, vidí nespokojené reakce a dokonce i protichůdné intervence mezi federální a státní úrovní, což vždy povede k hlubší a déle trvající vnitrostátní krizi, která bude mít mnohem větší ekonomické a sociální dopady, než je tomu například v ČR, kde Vláda ČR v čelem s premiérem Babišem zavedla přísná restriktivní opatření v rané fázi epidemie Covid-19. Tato pandemie nás mimo jiné učí, že její podceňování může být smrtící.

Proč je pro populistické vůdce od prezidenta Trumpa až po brazilského Bolsonaro po mexického Andres Manuela Lopeza Obradora (AMLO) obtížné reagovat na pandemii? Je možné uvést, že obtížnost je zakořeněna přesně v základech jejich populismu. Je možné uvést, že současná vlna populismu zobrazovala vůdce, kteří se aktivně snaží ovládat národní konverzaci, obvykle vysílají tři nebo čtyři klíčové zprávy za den, často postrádající obsah nebo pravdu či relevantní informace a nutí média a všechny opoziční představitele, aby se vyhnuli diskvalifikaci nebo diskvalifikaci takové zprávy. Než dojde ke kontrole faktů, cyklus zpráv se posunul dál a vedoucí politik poté vytvoří novou vlnu zpráv o nastavení agendy opětovně v populistickém zaměření.

Nástup pandemie obral populistické vůdce pozorností a kontroly nad zpravodajským cyklem, protože denní zprávy soustředí pozornost na šíření nemoci a reakci jednotlivých vlád na ni. Vůdci se však nevzdali snadno, a to je přímělo, aby se zdráhali vstupovat do zdravotních krizí. Mexický AMLO stále mluvil o tombole prezidentského paláce a postupech při výstavbě nového letiště v Mexico City. Trump stále diskutoval o „hysterii“, kterou vytváří média a demokraté ve snaze podkopat jeho popularitu. Ve zpětném pohledu to vypadá jako neúspěšné snahy odklonit pozornost a získat kontrolu nad informacemi.

Lidé zaměřující svou pozornost na Covid-19 také představují pro tyto vůdce velký problém. Vyprávění cítění s těmito lidmi nebo „vše je v pořádku“, které se neustále kultivují, začíná erodovat a začnou se ptát na skutečné otázky schopnosti jejich administrativy zvládnout rostoucí krizi epidemie Covid-19. Vůdci nedávné populistické vlny se neustále snažili komunikovat následující sdělení, tato sdělení lze jen rámcově přiblížit prostředí české politické scény:

- Informace o tom, že všechno jde dobře, nic se neděje, není čeho se obávat, i když tomuto reálně tak není,
- Tyto problémy nejsou nikdy příliš velké nebo příliš obtížné k vyřešení, zejména v případech, že patří mezi prioritní problém, například Bolsonaro s odlesňováním a amazonskými požáry, Trump a dopad jeho obchodní války,
- To, že se něco pokazilo, že je problém, je chyba někoho jiného, Covid-19 s jeho nepopíratelnými a v některých případech ničivými účinky na každodenní život lidí toto poselství vykolejil. Občané si jistě uvědomují, že vše není v pořádku i přes deklarovaná ujištění populistických politiků.³⁸

Obava a problém ze šíření viru vede veřejnost k hledání odpovědí od odborníků a různých specialistů; a izolace poskytuje lidem více času na vyhledávání informací. Zdá se, že všichni populisté sdílejí opovržení odborníky a odbornými znalostmi, zejména pokud je to v rozporu s jejich politicky atraktivními, ale nepraktickými politickými aktivitami a jejich politickým přesvědčením. V našem případě to byl například problém chybějících zdravotních pomůcek pro lékařské pracovníky a další personál, o které nejprve česká vláda hovořila jako bezvýznamném problému.

³⁸ COVID-19 *And The Challenge Of Populism*. [online]. Forbes: Copyright © 2020 Forbes Media LLC. All Rights Reserved [cit. 2020-07-01]. Dostupné z WWW: <<https://www.forbes.com/sites/riskmap/2020/04/02/covid-19-and-the-failure-of-populism/>>.

Probíhající koronavirová krize odhalila tento trend, protože vědci, lékaři a úředníci veřejného zdraví neustále odporují prezidentům, kteří rychle snižují závažnost nebo délku trvání pandemie. Některé z těchto rozporů se dokonce odehrály v reálném čase, během tiskových konferencí, na nichž tito vůdci oznámili nějakou magickou léčbu, typicky například, že vakcína se má vyvinout „za pár měsíců“, krátkodobý problém „zázračně“ skončí po Velikonocích, nebo až přijde léto, nebo navrhl, že neexistuje žádný skutečný důvod k obavám a stále se můžete objímat a podávat si navzájem ruce; koronavirus není o nic horší než obyčejná chřipka. Bohužel například toto realizoval premiér Johnson, který si podával ruce s nakaženými Covid-19 a následně skončil v nemocnici na JIP.

Řízení zemí během pandemie a případné zotavení bude odpovědností vůdců, kteří ztratí důvěryhodnost, stejně jako jejich hodnocení, že „vše je v pořádku“. Konstatování populistických vůdců, které umožnilo lidem v některých zemích přistoupit k něčemu, co na svém vůdci schválili, příkladně ekonomice se vede dobře, korupce předchozích režimů byla netolerovatelná, neexistovala žádná alternativa a další obdobné argumenty. Je to uváděno, aniž by byly ignorovány všechny námitky o věcech, které nejsou ve společnosti oblíbeny, nyní může ustoupit tvrdšímu úsudku. Je možné doufat, že veřejnost by mohla začít znovu důvěřovat odborníkům a spolehlivým zdrojům informací a začne aktivněji zpochybňovat své vedení. Problémem jsou však také fake news, které mohou nahrávat populismu v některých zemích v globálním měřítku, jak již bylo uvedeno výše v úvodní části této práce.

Je nutné uvést, že pokud budou populističtí vůdci jako Trump, AMLO a Bolsonaro případně i evropští vůdci, mezi které patří premiér Babiš, prokazovat velkou neschopnost zvládnout jakoukoli kritiku, bez ohledu na to, z čeho pochází nebo jak konstruktivní by mohla být, tak je to problém. Naopak, zdá se, že se problematické argumenty znásobují tváří v tvář jakýmkoli vnímaným útokům nebo kritice a populističtí vůdci svůj politický vzestup postavili na předpokladu, že budou tlačit svou vizí za každou cenu. Jejich odmítnutí poučit se ze zkušeností druhých, ani naslouchat odborníkům v oblasti veřejného zdraví, je nejen odsouzeníhodné, ale přímo vysoce rizikové a problematické.

Pokud přijetí těchto politicky a ekonomicky obtížných, ale nezbytných rozhodnutí v boji proti pandemii na počátku nebylo pro tyto vůdce možností, jak můžeme očekávat, že zvládnou trvání krize Covid-19 a nasměrují svou zemi k zotavení? Kdykoli by se tito vůdci mohli stát nepředvídatelnější ve své politice a více konfrontační, v době, kdy je zapotřebí koordinovaného jednání. Přestože nám pandemie ukázala, že neexistuje

dokonalé řešení, ostatní světoví vůdci, i přes některé dílčí neúspěchy, měli vyzrálost a smysl pro povinnost jednat rozhodně a činit bolestivá politická rozhodnutí, aby zachránili lidské životy. Zotavení a postupný návrat k normálu bude vyžadovat nejen čas, ale také bude vyžadovat koordinovanou akci a dobře naplánované a dobře provedené politiky k minimalizaci krátkodobé až střednědobé koordinované pomoci. Bohužel pro země, kde vládne populismus, styl jejich vůdců znamená, že dopady epidemie Covid-19 se pravděpodobně sníží hlouběji a déle, než je třeba a sekundární následky, například počty mrtvých osob, budou zbytečně vyšší, než je nezbytně nutné.

Dříve nebo později epidemie Covid-19 odezní. Mezitím otestuje odolnost Evropy vůči nejen epidemiím, ale také dezinformacím a obětním beránkům politického charakteru. Například Itálie jako celek má více případů než kterákoli země kromě Číny a Jižní Koreje, převládá také negativní situace v USA. Evropské vlády čelí podobnému dilematu. Není v jejich zájmu šířit paniku mezi obyvatelstvem. Ale ani nechtějí být, nebo vypadat, bezohledně, tedy jejich vedoucí političtí představitelé. Většina z nich prozatím fungovala přiměřeně v české společnosti dobře: příprava nemocnic a postupy pro příchod viru, zavedení zdravotních inspekcí na letištích, kdy radí svým státním příslušníkům, aby se vyhnuli zahraničním cestám a veřejným shromážděním a především, aby dodržovali základní hygienická opatření. Pokud však v Evropě dojde k výraznému nárůstu nových případů Covid-19, jak již nastalo, tak budou vlády čelit rostoucím výzvám, aby učinily více. Existuje reálné nebezpečí, že někteří politici využijí krizi k šíření dezinformací a obětováním konkrétních skupin nebo jednotlivců v rámci epidemie Covid-19.

Politici krajní pravice ve Francii, Německu, Itálii a Španělsku již požadovali, aby jejich vlády zavedly přísné hraniční kontroly. Rassemblement National's kritizoval „náboženství bezhraničnosti vůdců Evropské unie“ a uvedl, že „hranice chrání obyvatelstvo bez ohledu na situaci“. Alternativa německé lidry v Bundestagu, Alice Weidel, obviňovala šíření viru z toho, co nazvala „dogma otevřených hranic“. ³⁹ Takové argumenty mohou rezonovat s mnoha evropskými občany. Je také nutné uvést, že možná nevědí, že Světová zdravotnická organizace nedoporučuje uzavření hranic, aby se v této fázi zabránilo šíření viru, jak bylo uvedeno v počátku rozvoje epidemie Covid-19. Protože Covid-19 má inkubační dobu několik týdnů, není reálné očekávat, že hraniční kontroly zastaví jeho šíření, což se také prokázalo. Stejně tak by tato opatření měla důležité

³⁹ *Ill will: Populism and the coronavirus. European Council on Foreign Relations* [online]. [cit. 2020-05-05]. Dostupné z WWW: <https://www.ecfr.eu/article/commentary_ill_will_populism_and_the_coronavirus>

důsledky nejen pro evropské hospodářství, ale také pro morálku obyvatelstva. Byly by nepřiměřené a rozdělující.

Internet je plný dezinformací o Covid-19: podle zprávy Blackbirdu bylo manipulováno téměř 40 procent tweetů o Covid-19 v tom smyslu, že zahrnují falešný a zavádějící obsah napříč sociálními médii.⁴⁰ Špatně a nedostatečně informovaná veřejnost by mohla začít tlačit na vládu, aby dělala více ve prospěch občanů. Vláda by mohla být zase v pokušení zavádět hraniční kontroly nebo jiná nepřiměřená opatření - bez ohledu na to, zda mají smysl, jednoduše ukázat, že má situaci pod kontrolou. Je to částečně proto, že zdraví bylo vždy klíčovou součástí vnímání ohrožení lidí. Loni v září provedly zahraniční vztahy Evropské rady průzkum veřejného mínění v návaznosti na parlamentní volby v Polsku. Studie se dotazovala Poláků na jejich největší obavy z budoucnosti. I v té době se nemoci (76 procent) umístily na druhém místě, těsně za změnou klimatu (78 procent) a značně před válkou (56 procent).⁴¹ Není proto překvapivé, že někteří politici jsou v pokušení využívat veřejnou hysterii ve svůj prospěch. V Polsku, kde se prezidentské volby mají konat rámcově v krátkém časovém horizontu.

Koronavirus se proto mohl stát nástrojem v širším a temnějším politickém boji o migraci v Evropě. Epidemie posílila příčinu těch, kteří se dlouhodobě stavěli proti uprchlíkům, většina z nich stejné strany a politici, kteří se zasazují o přísné hraniční kontroly. Pokud však veřejná debata oživí vnímané spojení mezi virem, hranicemi a migranty, nebezpečně se to přiblíží argumentům o národní čistotě a rasové nadřazenosti. A obětní beránek tam nemusí skončit. Internet je plný příběhů o čínských stravovacích návycích jako údajném zdroji viru; ve skutečnosti mezi vědci roste shoda, že původ Covid-19 musí být složitější než to. Nicméně, myšlenka hraje na rostoucí obavu z čínské strany od jiných států v globálním měřítku.

Jak se koronavirus šíří, může populismus jako hrozba pro evropské demokracie vzkvétat. To, zda tak učiní, bude do značné míry záviset na druhu jazykových politiků a médií, která používají k diskusi o viru. Bude také záležet na tom, jak vlády provádějí praktické řešení krize, a na tom, zda občané považují svá prohlášení o situaci za důvěryhodnou.

⁴⁰ *Covid-19 Disinformation Report – BLACKBIRD.AI., BLACKBIRD.AI - Fighting the War Against Disinformation* [online]. Copyright © SOCIALTRENDLY INC. Dba BLACKBIRD.A 2020. All Rights Reserved. [cit. 14.07.2020]. Dostupné z WWW: <<https://www.blackbird.ai/covid-19-disinformation/>>

⁴¹ *Ill will: Populism and the coronavirus. European Council on Foreign Relations* [online]. [cit. 15.07.2020]. Dostupné z WWW: <https://www.ecfr.eu/article/commentary_ill_will_populism_and_the_coronavirus>

Vlády by proto měly založit svá rozhodnutí a zprávy spíše na důkazech než na fámách. A měli by se spíše soustředit na to, co je pod jejich kontrolou, než předstírat, že mohou zastavit virus na hranici. Konečně, kromě veřejného zdraví, nejde o otevřené hranice, ale o otevřenou společnost.

Současná liberální demokracie spočívá na tichém ujednání mezi národy na jedné straně a volenými zástupci na straně druhé a nezvolenými odborníky. Změny výrobního sektoru a urbanizace příležitostí představují posun ekonomické dynamiky od menších komunit a venkovských oblastí k malému počtu metropolitních center. Tímto se také destabilizovaly geografické regiony a politické struktury. Nerovnost vzrostla. Ukázalo se, že globalizovaná ekonomika slouží zájmům většiny lidí v rozvojových zemích a elitám ve vyspělých zemích, ale ne zájmům dělnické a střední třídy ve vyspělých ekonomikách.

Na pozadí recese, která začala na konci roku 2007, představovala zásadní selhání hospodářské správy a neschopnost politických vůdců obnovit silný ekonomický růst. Jak ekonomiky jednotlivých států bojovaly a nezaměstnanost přetrvávala, skupiny a regiony, které nedokázaly oživit, ztratily důvěru v mainstreamové strany a zavedené instituce, podporovaly populistický vzestup, který povzbuzoval americkou politiku, ohrožuje Evropskou unii a ohrožuje samotnou liberální správu v několika novějších demokraciích.

Spojené státy, Velká Británie a Evropská unie se nedokázaly vypořádat s vlnami imigrace způsobem, který vedl veřejnou podporu. Přistěhovalci nejen konkurovali dlouhodobým obyvatelům o práci a sociální služby, ale také byli považováni za ohrožující zavedené kulturní normy a veřejnou bezpečnost. Analýzy po selekci ukazují, že obavy z imigrace do značné míry vyvolaly referendum o Brexitu, prezidentské volby v USA v roce 2016 a zisky krajně pravicových stran v celé Evropě, a to i následně se potvrdilo ve volbách do Evropského parlamentu.

Ve vládě, médiích a hlavních metropolitních oblastech podnítily technologické změny růst a konsolidaci meritokracie založené na vzdělání, což vedlo ke vzniku nových třídních divizí. U občanů s nižším formálním vzděláním, zejména ve venkovských oblastech a menších městech, vedla dominance této nové elity k pocitu marginalizace. Na jednotlivce, kteří v této meritokracii prosperovali, se příliš často nahlíží na to, že svým spoluobčanům mají pocit nadřazenosti. Odmítnutí stejné důstojnosti a hodnoty druhých jsou problematické.

S tímto vývojem narůstají rozdíly mezi občany na základě geografie, úrovně formálního vzdělávání a hodnotových systémů. Zastánci dynamiky a rozmanitosti se stále více střetávají se zastánci stability a homogenity, příjemci technologických změn s těmi, kteří jsou výsledkem ekonomických změn poškozeni. Demokratičtí občané se dělí na jednotlivce, jejichž identita je profesionální, a kteří mohou používat své dovednosti na mnoha místech, doma i v zahraničí a na jednotlivci, jehož identita je pevně stanovena a vázána na konkrétní lokality, konkrétní společnost nebo místní komunitu. Ukazuje se, že vysokoškolský titul nejen rozšiřuje ekonomické příležitosti, ale také mění celkový výhled jednotlivce z hlediska jeho společenského i pracovního uplatnění, ale také z hlediska jeho chápání populistických praktik a zájmů politických vůdců a politických stran.

Společenské preference tzv. otevřených společností naráží na rostoucí veřejné požadavky ekonomické i sociální. Liberální demokracie je až příliš často spojována s šířením kulturního liberalismu v rozporu s kulturou, společenskými zvyklostmi a náboženstvím. Kombinace ekonomické dislokace, demografických změn a výzev k tradičním hodnotám nechala mnoho méně vzdělaných občanů s pocitem, že jejich životy jsou mimo jejich kontrolu. Proto se možná i v českém prostředí projevuje hnutí Million chviliek pro demokracii a demonstrace a protestní činnosti. Naposledy dne 09.06.2020 i v souvislosti s opatřeními ve vztahu ke COVID-19. Vnitrostátní a mezinárodní vládní instituce, o kterých si mysleli, že by do nich vstoupili, se zdály stagnující a lhostejné k jejich požadavkům a potřebám. Ve Spojených státech systém potlačil společenské polarizace bránící v pokroku v kritických otázkách. V Evropě měl opačný fenomén - duopol středolevé a středopravé, který bránil důležitým otázkám mimo veřejnou agendu a účinek byl v podstatě totožný.

S ohledem na tuto neschopnost řešit narůstající problémy čelí vlády napříč globálního měřítko rostoucím reakcím ze strany veřejnosti. Mnoho občanů, jejich důvěra v budoucnost, se otrásla, místo toho si představovala minulost, kterou politici slíbili obnovit a jejich nerealizované politické sliby. Jak populární poptávka po silných vůdcích roste, rostoucí političtí aktéři začínají zpochybňovat klíčové liberálně-demokratické zásady, jako je právní stát, svoboda tisku a práva menšin. Příkladem může být rozhodně Polsko nebo Maďarsko.

5.3 KONCEPTY LIBERÁLNÍ DEMOKRACIE

Je nutné si pokládat otázku, co je liberální demokracie a její současný vliv proti populismu. V zásadě je možné vymezit čtyři základní koncepty, konkrétně:

- Republikánský,
- Demokratický,
- Konstitucionální,
- Liberální.⁴²

5.3.1 PRVNÍ KONCEPT

Podle republikánského principu je nutné zvažovat lidovou suverenitu. Lidé, jak tvrdí, že jsou jediným zdrojem legitimacy a pouze oni mohou oprávněně autorizovat formy vlády. Tato myšlenka je začleněna ve všech ústavních dokumentech USA a nedávný vývoj smrtí občana USA americkou policií tyto principy popírá a má za následek masivní protesty a občanské nepokoje. Demokracie na nejzákladnější úrovni vyžaduje rovnost všech občanů i široce inkluzivní občanství.⁴³

5.3.2 DRUHÝ KONCEPT

Společnost, ve které jsou všichni občané rovni, ale pouze 10 procent všech dospělých jsou občané, by se dnes nepovažovala za demokracii. Spolu s rovnoprávným a inkluzivním občanstvím je dalším klíčovým pilířem demokratické správy vláda většiny. To nejprve znamená, že veřejná rozhodnutí jsou přijímána populární většinou občanů, jejichž hlasy se počítají stejně; a zadruhé, toto demokratické rozhodování se vztahuje na maximálně širokou škálu veřejných záležitostí. Majoritářství je omezeno pouze nutností zachovávat svobody a pravomoci - mj. Svobodu projevu, shromažďování a tisku, že občané musí ovlivňovat veřejná rozhodnutí. Není nic zásadního nedemokratického ohledně majoritních rozhodnutí, která systematicky znevýhodňují konkrétní jednotlivce a skupiny nebo narušují práva na soukromí. Pokud si to přeje, může demokratická veřejnost přijmout maximum, že pro deset vinných jednotlivců je lepší se osvobodit než pro jednoho nevinného jednotlivce, který bude shledán vinným, ale není o nic méně

⁴² BROOKINGS. *The populist challenge to liberal democracy*. [online]. 2018 [cit. 2020-06-13]. Dostupné z WWW: <<https://www.brookings.edu/research/the-populist-challenge-to-liberal-democracy/>>.

⁴³ Journal of Democracy . *The populist Challenge to Liberal Democracy*. [online]. 2018 [cit. 2020-06-26]. Dostupné z WWW: <<https://www.journalofdemocracy.org/articles/the-populist-challenge-to-liberal-democracy/>>.

demokratický, pokud zaujme opačný názor. Stejně tak není nedemokratické vést soudní řízení stejným způsobem jako legislativní záležitosti. Aténské shromáždění, které odsoudilo Sokrata, se možná mýlí, ale bylo to plně demokratické.⁴⁴

5.3.3 TŘETÍ KONCEPT

Třetí koncept, ústavnost, označuje základní, trvalou strukturu formální institucionální moci, obvykle, ale ne vždy, kodifikovanou písemně. Tato kodifikovaná struktura je „základní“ v tom, že poskytuje základ pro vedení veřejného života. A je to „trvalé“, protože obvykle zahrnuje nějaký mechanismus, který ztěžuje změnu samotné struktury, než změnit nebo zvrátit rozhodnutí učiněná uvnitř ní. Kromě organizační moci stanoví ústavy také hranice pro instituce, které ji mají. Tyto limity mohou být horizontální, jako známé „oddělení pravomocí“ a „kontroly a vyvážení“. Mohou být také vertikální.⁴⁵

5.3.4 ČTVRTÝ KONCEPT

Prostřednictvím federalismu je veřejná moc rozdělena mezi různé úrovně jurisdikce (národní, regionální atd.). Tyto limity nemusí omezovat veřejnou moc v souhrnu. Pokud má národní vláda omezené policejní pravomoci, ale podřízené jurisdikce mohou regulovat to, co národní vláda nemusí, pak v zásadě není nic mimo dosah vlády. Proto rozhodnutí omezit veřejnou moc ve všech jejích aspektech označuje hranici mezi konstitucionismem obecně a konkrétním typem konstitucionalismu, který nazýváme liberálním principem.⁴⁶

Svoboda znamenala „aktivní účast v kolektivní moci“, to je v přímé samosprávě. Samotná velikost moderních politických společenství to však znemožňuje, a to i pro společenství založená na republikánských principech. Dalo by se tedy dojít k závěru, že svoboda moderny spočívá ve výběru zástupců prostřednictvím svobodných a spravedlivých voleb, kterých se mohou všichni zúčastnit za stejných podmínek. Ale to je jen část příběhu. Ve skutečnosti Constant představuje „mírové užívání individuální nezávislosti“ jako moderní alternativu k přímé účasti ve vládě. Vyloučení většiny občanů z většiny z přímé

⁴⁴ BROOKINGS. *The populist challenge to liberal democracy*. [online]. 2018 [cit. 2020-06-13]. Dostupné z WWW: <<https://www.brookings.edu/research/the-populist-challenge-to-liberal-democracy/>>.

⁴⁵ Journal of Democracy . *The populist Challenge to Liberal Democracy*. [online]. 2018 [cit. 2020-07-15]. Dostupné z WWW: <<https://www.journalofdemocracy.org/articles/the-populist-challenge-to-liberal-democracy/>>.

⁴⁶ BROOKINGS. *The populist challenge to liberal democracy*. [online]. 2018 [cit. 2020-06-13]. Dostupné z WWW: <<https://www.brookings.edu/research/the-populist-challenge-to-liberal-democracy/>>.

samosprávy otevírá velkou sféru nepolitického života - ekonomický, sociální, kulturní a náboženský - že občané očekávají, že se budou chovat podle svých vlastních podmínek.⁴⁷

Základní myšlenkou liberalismu je rozpoznat a chránit sféru mimo oprávněný dosah vlády, v níž si jednotlivci mohou užívat nezávislosti a soukromí. V tomto duchu americká deklaráce nezávislosti nejen vyvolává, ale také omezuje republikánský princip. Pokud jsou všechny lidské bytosti obdařeny „určitými neodcizitelnými právy“, které vlády nevytvářejí a jednotlivci se nemohou vzdát, pak republikánský princip může povolit pouze formy vlády, které tato práva dodržují. Vlády, deklaráce nám připomíná, jsou vytvořeny, aby „zajistily tato práva“, aby je nedefinovaly ani neupravovaly.

Liberální demokracie, jako typ politického řádu spočívá na republikánském principu, má ústavní podobu a zahrnuje občanský rovnostářství a majoritární principy demokracie. Současně přijímá a prosazuje liberální zásadu, že legitimní rozsah veřejné moci je omezený, což s sebou nese určitá omezení nebo odchylky od majoritního rozhodování. Liberální řád může používat zařízení, jako jsou požadavky na super majoritu nebo dokonce pravidla jednomyslnosti, aby omezil moc většiny, nebo může nasadit ústavní soudy, které jsou izolovány od přímého veřejného tlaku, aby hlídaly obvod, za nímž ani super majority nemusí souhlasit a jít.

5.4 VLIV POPULISMU NA LIBERÁLNÍ DEMOKRACII

Tyto rozdíly také osvětlily populistickou výzvu liberální demokracii. Populismus není, jak někteří pozorovatelé navrhuji, emocionálně vyjádřeným zklamáním nad frustrovanými ekonomickými očekáváním, odporem vůči zmanipulovaným pravidlům a zvláštním zájmům a strachem z ohrožení fyzické a kulturní bezpečnosti. I když postrádá druh formálních teoretických podkladů nebo kanonických textů, které definovaly velké „ismy“ dvacátého století, má populismus přesto koherentní strukturu.

Ze čtyř klíčových konceptů populismus přijímá principy lidové suverenity a demokracie, které jsou srozumitelně chápány jako výkon majoritářské moci. Je však skeptický, pokud jde o ústavnost, pokud formální omezené instituce a postupy brání většině v práci na jejich vůli. Zastává ještě slabší pohled na liberální ochranu jednotlivců a menšinových skupin. Může se tedy zdát, že cílem současného populismu je to, co mnozí odborníci a alespoň jeden národní vůdce v Maďarsku je to vládnoucí systém schopný převádět lidové

⁴⁷ CONSTANT, B., *Constant: Political Writing*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. s. 102.

preferenci do veřejné politiky bez překážek, které brání liberálním demokraciím. Od efektivní reakce na naléhavé problémy. Z tohoto pohledu je populismus hrozbou nejen pro demokracii jako takovou, ale spíše pro dominantní liberální variantu demokracie.⁴⁸

Někteří pozorovatelé tvrdí, že populismus, jak je chápán, není bez zásluh: Představuje liberální demokratickou reakci na nedemokratický liberalismus, a je tedy méně útokem na demokracii než nápravou jeho deficitu. Tito pozorovatelé tvrdí, že elity tím, že vyloučily důležité otázky, jako jsou hospodářské, měnové a regulační politiky, mimo veřejnou agendu a přiřadily je institucím izolovaným od veřejné kontroly a vlivu, zvaly právě lidovou vzpouru, která nyní hrozí, že je přemůže. Zastavit by však znamenalo nechat polovinu příběhu nesrozumitelnou.⁴⁹ Podle mého názoru důležitější polovina, protože populismus zahrnuje republikánský princip lidové suverenity.

Když populisté rozlišují mezi „lidmi“ a „elitou“, zobrazují každou z těchto skupin jako homogenní. Lidé mají jeden soubor zájmů a hodnot, elita má další a tyto dvě sady se nejen liší, ale zásadně se staví proti. Rozdělení je morální i empirické. Populismus chápe elitu jako beznadějně zkorumpovanou, lidé jako jednotně ctnostní, a to znamená, že neexistuje důvod, proč by lidé neměli vládnout sami sobě a své společnosti bez institucionálních omezení. A populističtí vůdci tvrdí, že sami představují lid, jedinou legitimní sílu ve společnosti.

Tento přístup vyvolává některé zjevné obtíže. Zaprvé je to z definice děleno. V souvislosti s lidovou suverenitou znamená rozdělení populace země na lidi a ostatní na to, že některé části populace, protože nejsou skutečně součástí lidí, si nezaslouží podíl na samosprávě. Jednotlivci mimo očarovaný kruh lidí mohou být proto vyloučeni ze stejného občanství, čímž porušují zásadu inkluze, která je pro demokracii zásadní. Za druhé, populistická definice lidí je ze své podstaty kontrafaktická. Podle Jana-Wenera Müllera, předního odborníka na populismus, populisté „hovoří a jednají, jako by si lidé mohli vyvinout jedinečný úsudek, jedinečnou vůli, a tedy i jedinečný, jednoznačný mandát.“⁵⁰ Ale samozřejmě nemohou. V případě částečné svobody budou mít různé sociální skupiny

⁴⁸ Journal of Democracy . *The populist Challenge to Liberal Democracy*. [online]. 2018 [cit. 2020-06-26]. Dostupné z WWW: <<https://www.journalofdemocracy.org/articles/the-populist-challenge-to-liberal-democracy/>>.

⁴⁹ MUDDE, C., *The Populist Zeitgeist. Government and Opposition* [online] 2004. [cit. 2020-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://politiki.bg/downloads/261071628/popzeitgeist.pdf>>

⁵⁰ MÜLLER, J. -W. *Co je to populismus?*. Praha: Dybbuk, 2017, s. 55-64.

různé zájmy, hodnoty a původ. Většina lidí po většinu času charakterizuje pluralitu, nikoli homogenitu.

Populismus je nepřitelem pluralismu, a tedy moderní demokracie. Uložení předpokladu uniformity do reality rozmanitosti nejen zkresluje fakta, ale také zvyšuje charakteristiku některých sociálních skupin před těmi ostatními. Pokud k tomu dojde, stává se populismus hrozbou pro demokracii, která, jak uvádí Müller, „vyžaduje pluralismus a uznání, že musíme najít spravedlivé podmínky společného života jako svobodní, rovní, ale také nezvratně různorodí občané“⁵¹. Ať už to bylo v klasických republikách možné, žádná forma politiky identity nemůže sloužit jako základ moderní demokracie, která stojí nebo padá s ochranou pluralismu.

Předpokládání lidského monopolu na ctnosti tímto způsobem podkopává demokratickou praxi. Rozhodování za okolností rozmanitosti obvykle vyžaduje kompromis. Pokud však jedna skupina nebo strana věří, že druhá ztělesňuje zlo, její členové budou pravděpodobně opovrhovat kompromisy jako nečestné ústupky temným silám. Stručně řečeno, populismus vrhá demokratické společnosti do nekonečné řady moralizovaných konfliktů nulových součtů; ohrožuje práva menšin; a umožňuje nadměrným vůdcům rozebrat kontrolní body na cestě k autokracii.⁵²

Liberální demokracie čelí jasným a současným nebezpečím, proto není čas na spokojenost. Na druhou stranu musím podtrhnout méně módní bod: ani na paniku není čas. Nejlepší postoj jsou obavy založené na realitě, oddělené od strachu a předtuchy, jak to dokážeme. Historie nabízí cennou korekci krátkozrakosti. Nedávná studie o politice po finanční krizi za posledních 140 let shledává konzistentní model: většinové strany se zmenšují; strany krajní pravice získávají půdu; zesiluje se polarizace a fragmentace; stoupá nejistota; a vládnutí se stává obtížnějším. Ekonomičtí historici nám říkají, že dopady finančních krizí, na rozdíl od cyklických recesí, obvykle trvají déle než deset let. Až v letošním roce znovu získaly rodiny střední třídy ve Spojených státech úroveň příjmu, který požívaly před začátkem recese na konci roku 2007. Ještě nezískaly bohatství, které ztratily během tohoto období. Zpoždění v Evropě je horší.

Můžeme také získat perspektivu a míru pohodlí z mezinárodního průzkumu zveřejněného před několika měsíci. Přestože panuje nespokojenost s tím, jak fungují demokratické

⁵¹ MÜLLER, J. -W. *Co je to populismus?*. Praha: Dybbuk, 2017, s. 77.

⁵² BROOKINGS. *The populist challenge to liberal democracy*. [online]. 2018 [cit.2020-06-13]. Dostupné z WWW: <<https://www.brookings.edu/research/the-populist-challenge-to-liberal-democracy/>>.

instituce v evropských a severoamerických zemích zahrnutých do průzkumu, střední podpora reprezentativní demokracie v těchto zemích činí 80 procent. Naproti tomu pouze 13 procent podporuje systém, ve kterém může silný vůdce přijímat rozhodnutí bez zasahování zákonodárců nebo soudů. Ještě méně podporuje vojenskou vládu. Přestože se veřejnost neobrací zády k zastupitelské demokracii, je ochotna uvažovat o jiných formách rozhodování. Sedmdesát procent upřednostňuje referenda, v nichž občané hlasují přímo o hlavních národních otázkách, a 43 procent je přesvědčeno, že umožnění odborníkům rozhodovat o tom, co je pro jejich zemi nejlepší, má smysl.⁵³

Otevřenost nedemokratickým alternativám byla nejvýraznější u voličů, kteří kombinují ekonomický liberalismus a kulturní konzervatismus - politický profil nejtypičtější pro populisty USA. Bylo to také patrné mezi voliči, kteří upřednostňují jednu primární kulturu před kulturní rozmanitostí, věří, že evropské dědictví je důležité pro to, aby byl Američanem, a má velmi negativní názory na muslimy. Téměř polovina voličů, kteří v roce 2012 podporovali Baracka Obamu, ale v roce 2016 přešli na Donalda Trumpa, upřednostňovala silného, nezatíženého vůdce a odmítla podporovat demokracii jako nejlepší formu vlády.

V praxi ne všechny projevy populismu ohrožují liberální demokracii. Zatímco hlasování Brexitu, jako politické rozhodnutí učiněné v referendu, vyvolalo některé otázky, pokud jde o parlamentní suverenitu, jeho výsledek se nakonec soustředil na politický souhlas veřejnosti. V systémech, kde jsou silně liberálně demokratické instituce, mohou stále docházet ke sporům o obchod, přistěhovalectví a dokonce i národní suverenitu. V dlouhodobém horizontu bude snaha umístit takové otázky nad bledou politickou kontestací více pro oslabení liberální demokracie, než kdy mohla robustní debata.

Ale někdy populistická výzva přímo ohrožuje liberální demokracii. Pokud není zaškrtnuto, kroky k podkopání svobody tisku, oslabení ústavních soudů, soustředění moci v rukou exekutivy a marginalizace skupin občanů na základě etnicity, náboženství nebo národního původu podkopají liberální demokracii zevnitř. Maďarský vůdce Viktor Orbán je upřímný ohledně své antipatie vůči liberalismu. Země, která porodila hnutí Solidarita,

⁵³ Richard Wike et al., "Globally, Broad Support for Representative and Direct Democracy," Pew Research Center, 16 October 2017, [online]. [cit. 2020-03-10]. Dostupné z WWW: <<https://www.pewresearch.org/global/2017/10/16/globally-broad-support-for-representative-and-direct-democracy/>>

sleduje jeho vedení. Neodvažujeme se ignorovat tento vývoj, který může být příznivcem horšího řešení.

Obránci liberální demokracie se musí vytrvale soustředit na identifikaci hrozeb pro liberální instituce a boj proti nim. Nezávislé soudnictví, svoboda tisku, právní stát a chráněný prostor pro občanská sdružení (sekulární a náboženská) představují první linii obrany proti liberalismu a musí být chráněny. Současně jsou zapotřebí politické reformy, aby se obnovila schopnost liberálně demokratických institucí účinně jednat. Toto frustruje běžné občany a činí je otevřenějším vůdcům, kteří jsou ochotni porušit pravidla, aby věci dokázali.

Měli bychom rozlišovat vztah, mezi politickými spory a hrozbami na úrovni režimu. Populistické strany se často hlásí k opatřením, jako je protekcionismus obchodu a stažení z mezinárodních institucí, které zpochybňují zavedená opatření, ale nikoli samotnou liberální demokracii. V podobném duchu je nezbytné rozlišovat mezi liberálním prvkem liberální demokracie a tím, co se často nazývá kulturní liberalismus. Liberální demokraté mohou zaujmout rozmanité názory na otázky, jako jsou potraty, manželství osob stejného pohlaví, místní tradice a náboženství, přičemž zůstávají věrni svému politickému vyznání.

Liberální demokraté musí uzavřít mír s národní suverenitou. Političtí vůdci mohou uplatňovat právo svých národů, aby své zájmy upřednostňovali, aniž by ohrožovali liberálně demokratické instituce a normy. Je to opět politický spor v rámci liberální demokracie. Obránci liberální demokracie by rovněž měli uznat, že kontrola hranic je atributem národní suverenity a že liberální demokraté mohou mít širokou škálu názorů na vhodný počet a typ přistěhovalců, které je třeba přiznat. V posledních desetiletích, kdy obavy veřejnosti o populačních tocích přes státní hranice na Západě zesílily, tento problém udělal více než cokoli jiného k oslabení podpory liberálně demokratickým normám a institucím.

Tento trend do jisté míry odráží obavy z ekonomického vysídlení „Polský instalatér“ se stal v debatě o Brexitu tropem. Hrály se také obavy ze zvýšené poptávky po sociálních službách. Tmavší obavy však také fungují. Hrozba islamistického terorismu snížila ochotu západního obyvatelstva absorbovat nové přistěhovalce nebo dokonce uprchlíky z muslimských zemí. Občané se stále více obávají, že islám a liberální demokracie jsou nekompatibilní a že je nevyhnutelný střet civilizací. Národní identita nabývá na významu

v politice a ti, kdo věří, že liberální demokracie čerpá sílu z rozmanitosti, byli vrženi na obranu.

Velké toky obyvatelstva konečně vyvolaly obavy ohledně ztráty národní suverenity. Během referenda o Brexitu v roce 2016 neochota EU kompromisu v otázce pohybu přes hranice svých členských států znesnadnila britským silám „Remain“ zvítězit. Ve Spojených státech se proslulý slib Donalda Trumpa vybudovat „velkou a krásnou zed“ podél mexické hranice stal mocným symbolem znovu získaného suverenity.

Tato obava však přesahuje nelegální přistěhovalectví. Od průchodu reforem, které liberalizovaly přistěhovačskou politiku USA po čtyřech desetiletích restriktivních právních předpisů, došlo v roce 1965 k transformaci demografie země. V roce 2015 tvořili přistěhovalci první generace 14 procent populace, jenž se před desítkou století styděl o vrchol. Nemělo by být překvapivé, že tento poslední cyklus imigrace, stejně jako jeho předchůdce z počátku dvacátého století, vyvolal podporu pro restriktivnější politiky mezi mnoha americkými občany - tentokrát včetně potomků imigrantů předchozí vlny.

Je čas opustit krátkozraké zaměření na ekonomické agregáty a místo toho usilovat o inkluzivní růst - to je druh ekonomických politik, které zlepšují pohodu napříč všemi demografickými liniemi, včetně politik třídy a geografie. Jak ukazují poslední desetiletí, žádný mechanismus automaticky nepřevádí ekonomický růst do široce sdílené prosperity. Umožnit bohatým vrstvám společnosti ovládat lví podíl na zisku je vzorec pro nekonečný konflikt. Rovněž umožňuje koncentraci hospodářského růstu a dynamiky na menším a menším počtu míst.

Druhá polovina devadesátých let 20. století byla naposledy, kdy příjmy všech ekonomických skupin shora dolů postupovaly zhruba stejným tempem. Není náhodou, že během tohoto období trh práce dosáhl a poté udržel plnou zaměstnanost, zlepšil vyjednávací sílu pracovníků a přivedl dříve zanedbané jednotlivce zpět na pracovní sílu. Tato historie naznačuje, že plná zaměstnanost by měla být středem hospodářské politiky. Je to morální i ekonomický imperativ. V moderních společnostech poskytuje práce více než živobytí; dává našemu životu strukturu a účel a je klíčovým zdrojem sebevědomí a sociálního respektu. Podporuje stabilní rodiny a zdravé komunity a posiluje svazky důvěry mezi jednotlivci a jejich vládnoucími institucemi. A naopak, víme až příliš dobře důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti: snížené sebevědomí, zvýšený spor v rodinách, epidemie zneužívání návykových látek, utrápená sousedství a korozivní pocit bezmoci.

Výzvou není jen práce pro všechny, ale také přiměřená kompenzace. Z dlouhodobého hlediska nemohou pracovníci utratit více, než jsou placeni. Vzhledem k tomu, že růst mezd v posledních desetiletích zpomalil, rodiny střední třídy udržovaly životní úroveň díky vstupu žen do zaměstnání a přijímáním dalšího dluhu, částečně získaného z vlastního kapitálu, který se nashromáždil z rostoucích cen domů. Když praskla bublina na bydlení, tyto rodiny utrpěly ekonomický šok, který mnohé z nich dostal do bankrotu. Zotavení po skončení Velké recese bylo nejslabším z celého poválečného období hlavně proto, že příjmy domácností a rodin zůstaly stabilní. Intenzivnější růst může vyvolat pouze zvýšení mezd, a pokud tržní mechanismy nevytvoří vyšší mzdy, měla by do nich vstoupit veřejná politika.

Princip inkluzivního růstu platí napříč zeměpisnými liniemi i třídami. V celé tržní demokracii na Západě odcházejí vzdálené a méně hustě obydlené regiony do metropolitních center. Zemědělské oblasti si stále dokážou dobře poradit, jsou-li ceny vysoké, lehký průmysl, který kdysi prosperoval v menších komunitách, se v důsledku konkurenčního tlaku oslabil. Navíc se zdá, že moderní znalostní ekonomika prosperuje na hustotě a rozmanitosti ve větších městech, kde koncentrované profesní sítě podněcují inovace. Z tohoto důvodu nemůže veřejná politika plně odstranit mezeru mezi venkovem a městem. Investováním do dopravní infrastruktury, která umožňuje lidem, kteří pracují ve městech, aby žili dále ze svých pracovních míst, mohou vlády pomoci malým městům zapojit se do plodů metropolitního růstu. Informační technologie mohou být také přínosem: Rozšíření přístupu na internet dnes, jako je například elektrifikace venkova během New Deal, by mohlo pomoci přivést izolované komunity do národního hospodářství a společnosti.

Liberální demokracie je však také silná, protože ve větší míře než jakákoli jiná politická forma skrývá moc seberegulace. Liberálno-demokratické instituce nejen chrání občany před tyranskou koncentrací moci, ale poskytují také mechanismy pro nasměrování křivd a nespokojených potřeb veřejnosti do účinných reforem. Jistě, síla samoregulace není vždy dostatečná k tomu, aby zabránila rozpadu liberálních demokracií. Jak jsme se dozvěděli ve 20. a 30. letech 20. století, kombinace veřejného stresu a silných nedemokratických hnutí může být neodolatelná, zejména v novějších demokraciích. Ale často slyšená analogie mezi těmito desetiletími a naší současnou situací zakrývá více, než odhaluje. Dnešní ekonomické nemoci jsou ve srovnání s Velkou hospodářskou krizí ve 30. letech bledé a současným autokratickým režimům chybí ideologická přitažlivost, která fašismus a komunismus držely na svém vrcholu.

Stále však neexistuje důvod pro spokojenost. Současné neduhy liberální demokracie jsou hluboké a všudypřítomné. Jejich překonání bude vyžadovat intelektuální jasnost a politické vůdce, kteří jsou ochotni riskovat, aby sloužili dlouhodobým zájmům jejich zemí. Osud liberální demokracie bude určovat lidská volba, nikoli historická nevyhnutelnost. Pro tuto chvíli demokratická veřejnost chce změny politiky, které jim dávají naději pro lepší budoucnost. Pokud nebudou splněny, jejich požadavky by se mohly vyvinout v tlak na změnu režimu. Účastníci liberální demokracie musí udělat vše, co je v jejich silách, aby tomu zabránili.

Závěr

S problematikou populismu se v současné době setkáváme nejen na české politické scéně, ale téměř na celém světě. Cílem práce bylo přiblížit různá pojetí populismu, kdy proti sobě stojí nezkažený „lid“ a zkorumpovaná „elita“. Okrajově autorka nastínila i situaci ve vybraných Evropských zemích. Autorka v práci analyzovala tři různá pojetí populismu, jako komunikační strategii, jako zředěnou ideologii zaměřenou na moc a jako politický program strany či hnutí.

Populistické strany využívají různou taktiku k získání a následnému udržení moci, kdy hovoří a reprezentují zájmy morálně čistého lidu vůči zkorumpovaným elitám, které ztratili politickou vizi pro vedení země, přičemž hlásají, že lid by měl být více při politickém rozhodování účasten.

Na základě zkoumání parciální strany SPD bylo zjištěno, že volební program SPD vychází z nativismu, ale její styl politiky a komunikační strategie je populistická. Naopak hnutí ANO 2011, se politickým programem přihlásilo k populismu, kdy tvrdí, že ideologie jsou zastaralé a vláda by měla řešit nazrálé problémy svého lidu. Mezi stěžejní záměry tohoto hnutí rozhodně patří řídit stát jako firmu a elektronická spolupráce občana s úřady. Autorka také přiblížila spolupráci vládního ANO s jinými politickými stranami, a také bylo přiblíženo dění v případě vzniklé krize. V neposlední řadě byl nastíněn populistický postoj vlády k zahraniční politice.

V další části práce autorka přiblížila vedoucí úlohu vlády v souvislosti s epidemií COVID-19, kdy by Andrej Babiš mohl pokusit o rozšíření svých pravomocí, tak jak tomu bylo v sousedním Polsku.

Populističtí vůdci nyní čelí problému důvěryhodnosti více než v jiných dobách. Díky epidemii by se populismus jako hrozba liberální demokracie mohla rozvíjet. Ve značné míře závisí na ovlivňování jazykového plánování a vlivu médií, která se nyní využívají k debatě o viru. Také pokles hrubého domácího produktu znázorňoval selhání hospodářské správy, kdy se velmi těžko obnovoval ekonomický růst. Autorka také přiblížila hrozby populismu s moderní demokracií.

Na základě čtyř vymezených konceptů liberální demokracie (Republikánský, Demokratický, Konstitucionální, Liberální) jsme si přiblížili vliv populismu. Podle republikánského principu je nezbytné posuzování lidové suverenity. Hlavním klíčem

demokratického konceptu je rovnoprávnost spolu s vládou většiny. Třetí koncept konstitucionální představuje jakousi úřední moc, která bývá ne vždy uzákoněna písemně. Představuje základ pro vedení veřejného života. A poslední koncept liberální představuje federální veřejnou moc, mezi různými stupni jurisdikce.

Při zkoumání těchto rozdílů byl splněn poslední cíl práce, kdy populismus může představovat jak výzvu liberální demokracie, tak i hrozbu pro zastupitelskou liberální demokracii i pro lidská práva, pokud by se realizoval požadavek na přímou demokracii.

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

1. CONSTANT, B., *Constant: Political Writing*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. 102 s. ISBN 9780521316323
2. DANICS, Š., *Nástup populistických a protestních stran v České republice*. Bezpečnostné fórum 2018: Zborník vedeckých prác. Banská Bystrica: Interpolis, 2018. 445 s. ISBN 978-80-972673-5-3.
3. DANICS, Š., TEJCHMANOVÁ, L. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. 1. vyd. Praha: UJAK, 2017. 420 s. ISBN 978-80-7452-122-5.
4. HAVNLÍK, V., PINKOVÁ, A. *Populisté, protestní strany, outsideri? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických stran*. Rexter č. 2/2012. ISBN 1214-7737.
5. JARGES, J., WALGRAVE, S., *Populism as political communication style an empirical study of political parties discourse in Belgium*. European Journal of Political Research, 2007, 46 (3).
6. KŇAPOVÁ, K. *Mezi politickou stranou a sociálním hnutím. Případová studie projektů podnikatelů Andreje Babiše, Karla Janečka a Tomia Okamury v české politice*. Politické vedy. Roč. 19, č. 3, 2016. ISSN 1335–2741, s. 127-150.
7. KUBÁT, M., MEJSTRÍK, M., KOCIAN, J., ed. *Populismus v časech krize*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. 228 s. ISBN 978-80-246-3439-5.
8. KUBÁT, M., MEJSTRÍK, M., KOCIAN, J., ed. *Populismus v časech krize*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. 228 s. ISBN 978-80-246-3439-5.
9. MÜLLER, J. -W. *Co je to populismus?*. Praha: Dybbuk, 2017. 118 s. ISBN 978-80-7438-183-6.
10. PANIZZA, F., *Populism and the Mirror of Democracy*. New York: Verso, 2005. 358 s. ISBN 1-85984-523-1.

Elektronické zdroje

1. *Babiš v kalných vodách orbánovského populismu* [online]. iRozhlas: iRozhlas, 2019 [cit. 2020-03-03]. Dostupné z WWW: <<https://www.irozhlas.cz/komentare/andrej-babis-agrofert-evropska-unie-eurodotace-1905070712-ako>>.
2. *Adam Drda: Babišem to nezačalo, na cestu k dnešní krizi jsme se vydali už v 90. letech* [online]. HlidaciPes: HlidaciPes, 2019 [cit. 2020-03-03]. Dostupné z WWW: <<https://hlidacipes.org/adam-drda-babisem-to-nezacalo-na-cestu-k-dnesni-krizi-jsme-se-vydali-uz-v-90-letech/>>.
3. BROOKINGS. *The populist challenge to liberal democracy*. [online]. 2018 [cit. 2020-06-13]. Dostupné z WWW:< <https://www.brookings.edu/research/the-populist-challenge-to-liberal-democracy/>>.
4. *Cabada: Babiš nic zásadně nového nepřinesl. Porazí ho ale jen silný populistický lídr* [online]. Info.cz: Info.cz, 2019 [cit. 2020-03-03]. Dostupné z WWW: <<https://www.info.cz/cesko/cabada-babis-nic-zasadne-noveho-neprinesl-porazi-ho-ale-jen-silny-populisticky-lidr-43182.html>>
5. Cas Mudde, “*The Problem with Populism,*” [online]. The Guardian: 2015, 2019 [cit. 2020-03-13]. Dostupné z WWW: <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/feb/17/problem-populism-syriza-podemos-dark-side-europe>>.
6. Český statistický úřad. *Tvorba a užití HDP – 4. čtvrtletí 2017*, [online], ČSÚ 2018. [cit. 2020-05-05]. Dostupné z WWW: <<https://www.czso.cz/csu/czso/cri/tvorba-a-uziti-hdp-4-ctvrtleti-2017>>.
7. *COVID-19 And The Challenge Of Populism*. online]. Forbes: Copyright © 2020 Forbes Media LLC. All Rights Reserved [cit. 2020-07-01]. Dostupné z: <<https://www.forbes.com/sites/riskmap/2020/04/02/covid-19-and-the-failure-of-populism/>>
8. *Covid-19 Disinformation Report – BLACKBIRD.AI., BLACKBIRD.AI - Fighting the War Against Disinformation* [online]. Copyright © SOCIALTRENDLY INC. Dbá BLACKBIRD.A 2020. All Rights Reserved. [cit. 2020-07-14]. Dostupné z WWW: <<https://www.blackbird.ai/covid-19-disinformation/>>

9. *Dějiny ještě mohou být k Babišovi milosrdné* [online]. Respekt: Respekt, 2019 [cit. 2020-03-04]. Dostupné z WWW: <<https://www.respekt.cz/tydenik/2019/30/sledujeme-vzpouuru-proti-vzpoure>>

10. *Ill will: Populism and the coronavirus. European Council on Foreign Relations* [online]. [cit. 2020-05-05]. Dostupné z WWW: <https://www.ecfr.eu/article/commentary_ill_will_populism_and_the_coronavir_us>

11. *Journal of Democracy . The populist Challenge to Liberal Democracy.* [online]. 2018 [cit. 2020-06-26]. Dostupné z WWW: <<https://www.journalofdemocracy.org/articles/the-populist-challenge-to-liberal-democracy/>>.

12. Ministerstvo financí ČR. *V roce 2017 dosáhla ČR rekordního přebytku hospodaření sektoru vládních institucí ve výši 80,6 mld. Kč,* [online], Ministerstvo financí ČR, 2018. [cit. 2020-06-17]. Dostupné z WWW: <<https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2018/v-minulem-roce-dosahla-cr-rekordniho-pre-31494>>.

13. MUDDE, C.,. *The Populist Zeitgeist. Government and Opposition* [online] 2004. [cit. 2020-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://politiki.bg/downloads/261071628/popzeitgeist.pdf>>

14. Rexter.cz. *Co je fake news a jak je poznat?* [online]. Ověřené recenze, návody a zprávy ze světa i domova Copyright © [cit. 2020-06-04]. Dostupné z WWW: <https://www.rexter.cz/rubriky/zajimavosti/co-znamena-fake-news-a-jak-je-poznat_328.html>

15. Richard Wike et al., “*Globally, Broad Support for Representative and Direct Democracy,*“ Pew Research Center, 16 October 2017, [online]. [cit. 2020-03-10]. Dostupné z WWW: <<https://www.pewresearch.org/global/2017/10/16/globally-broad-support-for-representative-and-direct-democracy/>>

16. *Rozhovor Zeman a Babiš jsou úspěšní, protože umí vytvářet obraz nepřítele. Vítězné tažení populismu může ukončit ekonomická krize* [online]. Ihned: Ihned, 2018 [cit. 2020-04-16]. Dostupné z WWW: <<https://archiv.ihned.cz/c1->

66224280-babis-se-schvalne-nefoti-s-nicim-luxusnim-aby-se-s-nim-mohli-jeho-volici-identifikovat-rika-sociolog-daniel-prokop>

17. SIERAKOWSKI S., *Why Populists Love the Pandemic* [online]. Varšava,: BalkanInsight, 2020. [cit. 2020-06-07]. Dostupné z WWW: <<https://balkaninsight.com/2020/04/02/why-populists-love-the-pandemic/>>.
18. VOLBY.CZ. *Volby do poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 25.10. – 26.10.2013*. Český statistický úřad [online]. [cit. 2020-06-13]. Dostupné z WWW: <<https://www.volby.cz/pls/ps2013/ps61?xjazyk=CZ&xv=2>>

Ostatní zdroje

1. ŠKOLKAY, A. (2000): „*Populism in Central Eastern Europe.*“ *Thinking Fundamentals*, [online]. IWM Junior Visiting Fellows Conferences 9, <<http://www.iwm.at/publ-jvc/jc-09-11.pdf>>, 23 s.

Seznam zkratk

ANO 2011 – ANO, bude líp

SPD – Svoboda a přímá demokracie

PASOK – Panhelénské socialistické hnutí

ND – Nová demokracie

TROIKA – Evropská trojka

SYRIZA – politická strana v Řecku

KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

StB – Státní bezpečnost

EU – Evropská unie

HDP – Hrubý domácí produkt

DPH – Daň z přidané hodnoty

NATO – Severoatlantická aliance North Atlantic Treaty Organization

PiS – Pražská informační služba

IBSP – Intergin Binding Sialoprotein

AMLO – Andrés Manuel López Obrador